

UNIVERZITET CRNE GORE

FILOZOFSKI FAKULTET

MILICA ĆETKOVIĆ

**SARADNJA PORODICE I ŠKOLE KAO FAKTOR
PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA**

MASTER RAD

NIKŠIĆ, 2022.

UNIVERZITET CRNE GORE

Filozofski fakultet

Studijski program za obrazovanje učitelja

Nikšić

**SARADNJA PORODICE I ŠKOLE KAO FAKTOR
PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA**

MASTER RAD

Mentorka Prof. dr Tatjana Novović

Studentkinja Milica Četković

Br. indeksa 768/17

Nikšić, 2022. godine

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANDU

Ime i prezime: Milica Četković

Datum i mjesto rođenja: 1. 10. 1998. Podgorica

INFORMACIJE O MASTER RADU

Naziv studijskog programa: Obrazovanje učitelja

Naslov rada: Saradnja porodice i škole kao faktor prevencije vršnjačkog nasilja

Fakultet na kojem je rad odbranjen: Filozofski fakultet u Nikšiću

UDK, OCJENA I ODBRANA MASTER RADA

Datum prijave master rada:

Datum sjednice Vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 4. 5. 2022. pod brojem 01/3-719/1

Mentorka: Prof. dr Tatjana Novović

Komisija za ocjenu rada

Komisija za odbranu rada: Prof. dr Tatjana Novović, prof. dr Veselin Mićanović i prof. dr Dijana Vučković

Lektor

Datum odbrane

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
SUMMARY	5
UVOD	7
1. SARADNJA PORODICE I ŠKOLE	9
1. 1 Pojam saradnje porodice i škole.....	9
1. 2 Etape procesa saradnje porodice i škole.....	11
1. 3 Principi efikasne saradnje porodice i škole	12
1. 3. 1 Princip poštovanja ličnosti roditelja	13
1. 3. 2 Princip efikasnog korišćenje vremena	13
1. 3. 3 Princip korisnosti	14
1. 3. 4 Princip korišćenje iskustva roditelja.....	14
1. 3. 5 Princip taktičnosti	15
1. 4 Modeli saradnje porodice i škole	16
1. 5 Problemi i prepreke u ostvarivanju saradnje porodice i škole	19
2. VRŠNJAČKO NASILJE	22
2. 1 Pojam vršnjačkog nasilja.....	22
2. 2 Oblici vršnjačkog nasilja.....	24
2. 3 Posljedice vršnjačkog nasilja	28
2. 4 Podrška u prevazilaženju vršnjačkog nasilja.....	29
3. ZNAČAJ SARADNJE PORODICE I ŠKOLE KAO FAKTORA PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA	33
3. 1 Uslovi za uspješnu saradnju porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.....	34
4. PRIKAZ DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	36
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	38
5. 1 Problem istraživanja.....	38
5. 2 Predmet istraživanja	38
5. 3 Cilj istraživanja	38
5. 4 Zadaci istraživanja.....	39
5. 5 Hipoteze istraživanja	39
5. 6 Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	40
5. 7 Uzorak istraživanja.....	41
5. 8 Organizacija i tok istraživanja.....	41
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	43

7. ZAKLJUČAK	78
8. LITERATURA.....	82
9. PRILOZI.....	85

SAŽETAK

Škola i porodica su ključni faktori uticaja na razvoj i učenje djeteta, odnosno učenika. Svojom saradnjom stvaraju okruženje koje će dijete podsticati da se razvija u zrelu, odgovornu osobu, spremnu da preuzme odgovornost za svoje postupke. Vršnjačko nasilje je veoma kompleksna pojava koja se manifestuje na razne načine, pri čemu neki od njih često nijesu lako uočljivi, pa je samim tim i njihova prevencija otežavajuća. U procesu prevencije vršnjačkog nasilja treba uspostaviti partnerstvo između porodice i škole kako bi obje strane mogle svojim autoritetom da izvrše uticaj na dijete i razvijaju svijest o važnosti adekvatnog ponašanja i mogućih posljedica vršnjačkog nasilja.

Partnerstvo porodice i škole doprinosi stvaranju radnog okruženja koje će djelovati podsticajno na učenike i omogućiti im dinamičan svestrani razvoj. Važno je dijete upoznati sa poteškoćama koje se mogu javiti kao rezultat neadekvatnih drugarskih odnosa, ali i edukovati ih u tom pravcu da ukoliko dožive ili primijete priliku za postojanje neke neprijatne situacije i neadekvatnog ponašanja vršnjaka, kako da reaguju i kome da se obrate za pomoć.

U okviru ovog rada htjeli smo da utvrdimo značaj partnerstva porodice i škole kada je u pitanju preveniranje vršnjačkog nasilja. Odnos porodice i škole kojem se u aktuelnoj praksi crnogorskih škola teži zahtijeva veću posvećenost, kontinuirani rad, ali i kontinuiranu edukaciju nastavnika, roditelja i djece o kompleksnoj problematici kakvo je vršnjačko nasilje. Predmet master rada je sagledavanje i procjenjivanje kvaliteta saradnje škole i porodice u svrhu efikasnijeg preveniranja vršnjačkog nasilja. Postavljeni cilj istraživanja odnosi se na utvrđivanje modela saradnje između porodice i škole u prevenciji vršnjačkog nasilja u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola.

Za potrebe istraživanja primijenjena je tehnika anketiranja, a kao instrumenti dva anketna upitnika, jedan za roditelje i drugi za nastavnike. Istraživanje je realizovano u šest crnogorskih škola kojima su obuhvaćene sve tri regije Crne Gore. Rezultati istraživanja pokazuju da su roditeljski sastanci i individualni kontakti najčešće primjenjivani modeli saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, kao i to da i roditelji i nastavnici pozitivno procjenjuju efekte pomenute saradnje. Rezultati su pokazali da prilikom uspostavljanja partnerstva porodice i škole postoje određene prepreke, kao i to da su nastavnici i roditelji zainteresovani za dodatno usavršavanje i sticanje novih znanja u ovoj oblasti. Najčešće

prepreke koje se javljaju prilikom uspostavljanja saradnje između porodice i škole su nedostatak vremena roditelja i nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja i organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Roditelji i nastavnici su u okviru istraživanja, odnosno kroz anketiranje iznijeli i svoje predloge i ideje na koji način se može unaprijediti saradnja porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Od važnosti za unapređenje saradnje porodice i škole su češća organizovanja raznih modela saradnje porodice i škole, veće podsticanje i motivisanje roditelja za saradnju, kao i intenzivnija edukacija nastavnika i roditelja u domenu vršnjačkog nasilja. Istraživanje je potvrdilo postavljenu pretpostavku da je potrebno revidirati i inovirati modele saradnje porodice i škole u sveobuhvatnoj prevenciji vršnjačkog nasilja o čemu je više rečeno u nastavku rada.

Ključne riječi: saradnja, porodica, škola, prevencija, nasilje.

SUMMARY

School and family are key factors influencing the development and learning of a child, that is, a student. Through their cooperation, they create an environment that will encourage the child to develop into a mature, responsible person, ready to take responsibility for his actions. Peer violence is a very complex phenomenon that manifests itself in various ways, and some of them are often not easily noticeable, which makes their prevention more difficult. In the process of preventing peer violence, a partnership between the family and the school should be established so that both parties can use their authority to influence the child and develop awareness of the importance of appropriate behavior and the possible consequences of peer violence.

The partnership between the family and the school contributes to the creation of a working environment that will stimulate the students and enable them to develop dynamically. It is important to acquaint children with the difficulties that may arise as a result of inadequate friendships, but also to educate them in such a way that if they experience or perceive an opportunity for the existence of some unpleasant situation and inadequate behavior of their peers, how to react and who to turn to for help.

As part of this work, we wanted to determine the importance of the partnership between family and school when it comes to the prevention of peer violence. The relationship between family and school, which is pursued in the current practice of Montenegrin schools, requires greater commitment, continuous work, but also continuous education of teachers, parents and children about the complex problem of peer violence. The subject of the master's thesis is the observation and assessment of the quality of school-family cooperation for the purpose of more effective prevention of peer violence. The goal of the research is to determine the model of cooperation between family and school in the prevention of peer violence in the current teaching practice of Montenegrin schools.

For the purposes of the research, the survey technique was used, and two survey questionnaires were used as instruments, one for parents and the other for teachers. The research was carried out in six Montenegrin schools covering all three regions of Montenegro. The research results show that parent meetings and individual contacts are the most frequently applied models of cooperation between family and school in order to prevent peer violence, as well as that both parents and teachers positively evaluate the effects of the mentioned cooperation. The results showed that there are certain obstacles when establishing a family-school partnership, as well as that teachers and parents are interested in additional training and acquiring new knowledge

in this area. The most common obstacles that arise when establishing cooperation between family and school are the lack of parents' time and the insufficient involvement of parents in the process of planning and organizing activities aimed at preventing peer violence.

Parents and teachers presented their suggestions and ideas as part of the research, that is, through the survey, on how to improve the cooperation between the family and the school in order to prevent peer violence. Important for the improvement of family-school cooperation are the more frequent organization of various models of family-school cooperation, greater encouragement and motivation of parents for cooperation, as well as more intensive education of teachers and parents in the domain of peer violence. The research confirmed the assumption that it is necessary to revise and innovate the models of family and school cooperation in the comprehensive prevention of peer violence, which is discussed in more detail below.

Keywords: cooperation, family, school, prevention, violence

UVOD

Saradnja porodice i škole zauzima važno mjesto u vaspitno-obrazovnom procesu. Da bi se ostvarili svi ciljevi u interesu svestranog razvoja djeteta potrebno je omogućiti optimalne uslove za realizaciju saradnje, kao i kombinovanje raznih modela saradnje porodice i škole. Škola i porodica imaju važnu ulogu u procesu obrazovanja djeteta. Ilić i drugi navode da škola kao važan faktor organizovanog vremena pruža integraciju različitih sadržaja i karakter informisanja tako da se učenici „oprobavaju” u raznim sadržajima i aktivnostima i stiču početna iskustva u dobrovoljnom organizovanju (Ilić, Nikolić, Jovanović, 2008).

Važno je istaći da pored vaspitnih i konstruktivnih faktora uticaja u školskom ambijentu nailazimo i na raznorodne izazove. Veoma česta pojava u školskom okruženju je vršnjačko nasilje. Prema Popadiću i Sesaru pojam obuhvata niz primjerenih oblika ponašanja, od onih koji su dio odrastanja do ozbiljnih oblika koji se prepoznaju kao maloljetnička delinkvencija (Popadić, 2009; Sesar 2011). Sagledavajući pedagoške studije posvećene problematici vršnjačkog nasilja, nastojaćemo da metodološki fokusiramo ovu tematiku u našim obrazovnim okvirima.

Škola je za djecu vrlo važno stimulativno okruženje koje im omogućava da razvijaju svoje kognitivne, emocionalne i socijalne vještine. Već na ranom uzrastu djecu treba obučavati i podsticati da razviju društveno poželjne oblike ponašanja i adekvatne vještine komuniciranja, kako bi odnosi sa djecom sličnog uzrasta bili ispunjeni razumijevanjem, poštovanjem i povjerenjem. Ovo je vrlo važan zadatak škole, a njegovo uspješno ostvarivanje moguće je jedino u slučaju kada i škola i porodica daju svoj doprinos i vrše pozitivan uticaj na djecu. Dijete treba da je svjesno važnosti kvalitetnog odnosa sa vršnjacima i da se samo uvjeri u njegove brojne prednosti. Kada se javi problem, dijete treba da prepozna kome da se obrati za pomoć. U tom slučaju i roditelji i nastavnici trebaju biti spremni da saslušaju dijete i usmjere ga u pravcu konstruktivnog rješavanja problema. Vršnjačko nasilje je delikatna pojava koja zahtijeva odgovoran pristup i analiziranje situacije. Ovo je tema koja ne prestaje biti aktuelna s obzirom na činjenicu i podatke da veliki dio djece svakodnevno doživljava određeni vid nasilja. Javlja se potreba bolje edukacije nastavnika i roditelja, ali i učenika, o problematici vršnjačkog nasilja jer jedino osobe koje imaju znanja o vršnjačkom nasilju mogu obezbijediti i doprinijeti njegovoj prevenciji.

Cilj istraživanja je utvrđivanje modela saradnje između porodice i škole u prevenciji vršnjačkog nasilja u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola. Za ostvarivanje ovog cilja

korišćena je tehnika anketiranja. Napravljena su dva anketa upitnika kojima su ispitani stavovi nastavnika i roditelja po pitanju prevencije vršnjačkog nasilja. Istraživanjem je obuhvaćeno 72 roditelja i 81 nastavnik. U istraživanju su učestvovalе škole iz sve tri regije Crne Gore, a gradovi koji su obuhvaćeni istraživanjem su Podgorica, Bijelo Polje, Budva i Herceg Novi.

Rad se sastoji od teorijskog dijela u kojem je dat ostvrt na teorijska pitanja o saradnji porodice i škole, vršnjačkom nasilju, ali i o značaju saradnje porodice i škole u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja. Osim teorijskog dijela rad sadrži i istraživački dio u kojem su prikazani osnovni metodološki zahtjevi, ali i rezultati istraživanja i njihova diskusija.

Očekuje se da će rezultati teorijskog i empirijskog dijela ovog rada ukazati na nivo zastupljenosti vršnjačkog nasilja u školama, kao i da će rezultati istraživanja pomoći nastavnicima i roditeljima da svoju pažnju i planove rada u narednom periodu usmjere na identifikovanje problema u oblasti saradnje između roditelja i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja i načine njihovog prevazilaženja.

U kontekstu do sada izloženog, može se nedvosmisleno tvrditi da je saradnja nastavnika i roditelja značajna u procesu prevencije vršnjačkog nasilja. Ovim istraživanjem želimo da pokažemo značaj kvalitetne saradnje na relaciji škola-podrođica u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja. Očekujemo da će rezultati istraživanja pokazati da je postojeća praksa ostvarivanja saradnje škole i porodice u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja u dovoljnoj mjeri bazirana na modelima koji su zasnovani na međusobnom razumijevanju, uvažavanju stavova, mišljenja, kao i visokom stepenu tolerancije. Takođe, očekujemo da će rezultati istraživanja pokazati da se roditeljski sastanci najčešće organizuju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, kao i da nastavnici i roditelji pozitivno procjenjuju efekte međusobne saradnje u procesu prevencije vršnjačkog nasilja.

Rezultati istraživanja će moći da se iskoriste na raznim seminarima i stručnim tribinama u cilju edukacije nastavnika. U naučnom pogledu, rezultati mogu poslužiti kao podsticaj za vršenje opsežnijih studija koje bi tretirale ovu problematiku.

1. SARADNJA PORODICE I ŠKOLE

1. 1 Pojam saradnje porodice i škole

Saradnja je pojam koji se srijeće u brojnim sferama života, ali kada govorimo o školskom okruženju i vaspitno-obrazovnim zahtjevima saradnja porodice i škole predstavlja nezaobilaznu temu. U literaturi se ne može naići na jednu opšteprihvaćenu definiciju saradnje porodice i škole, ali ono što je ključno jeste to da je proces koji zahtijeva učešće roditelja, odnosno porodice, kao i nastavnika. Važno je i učešće drugih predstavnika školske institucije u uspostavljanje saradnje. Nikolić navodi da je saradnja porodice i škole koja je kvalitetno isplanirana važan preduslov za ostvarivanje vaspitnih i obrazovnih ciljeva (Ilić, Nikolić i drugi 2006). Taj proces počiva na uzajamnom poštovanju koje je osnova uspješnog i kvalitetnog odnosa. Poštovanje treba da je prisutno na samom početku uspostavljanja saradnje, ali osim poštovanja važno je da roditelji osjećaju sigurnost, povjerenje i razumijevanje od strane nastavnika. Važna karakteristika partnerstva porodice i škole je i ravnopравnost u iznošenju stavova, ideja, iskustava i mišljenja. Roditelji treba da imaju mogućnost učešća u školskom okruženju, da na taj način omoguće prosvjetnim radnicima koji dolaze u kontakt sa njihovim djetetom bolje i objektivnije sagledavanje i upoznavanje djetetovih individualnih osobina i specifičnosti.

Kako Nikolić navodi saradnja porodice i škole je planirani, kvalitetno organizovani i kontinuirani proces. Prema njenom shvatanju glavno pitanje je aktiviranje roditelja, a ključna odgovornost je na školi (Nikolić, 2006). Položaj i uloga porodice i njeno aktivno uključivanje u rad vaspitno obrazovnih institucija predstavlja jedno od najvažnijih pitanja cjelokupnog vaspitno obrazovnog procesa. Sve porodice se međusobno razlikuju po brojnim karakteristikama, kao i svi njeni članovi. Međutim, sve porodice imaju parvo da daju svoj doprinos u školskom organizovanju raznih aktivnosti i njihove specifičnosti trebaju biti uvažavane i poštovane od strane prosvjetnih radnika i školskih institucija. Socijalni, ekonomski i obrazovni status nije isti kod svih roditelja, ali upravo u tome i jeste prednost i dodatna vrijednost porodica i to im pruža mogućnost da na osnovu različitih iskustava i mišljenja omoguće školskim institucijama da otkriju nove i inovativne sadržaje koji mogu doprinijeti efikasnijem funkcionisanju škole u raznim sferama. Prodanović navodi da roditelje treba posmatrati kao individue koje su pozitivno formirane osobe sa različitim postignućima u životu i radu i da je teško pronaći dvije porodice ili njihova dva člana koji su isti u pogledu društvene

afirmacije, životnih postignuća i uspješnosti u rješavanju porodičnih problema (Prodanović, 2008).

Roditelji i nastavnici treba da se trude da iskoriste sve prednosti koje njihova saradnja može da im omogući. Partnerstvo porodice i škole koje je zasnovano na međusobnom poštovanju, razumijevanju i podršci omogućava roditeljima da kontinuirano prate razvoj svog djeteta izvan porodičnog okruženja, dok kvalitetno partnerstvo porodice i škole omogućava nastavnicima bolje i objektivnije sagledavanje uslova u kojima se dijete razvija i raste.

Rane forme učenja kojima se bavi autor Stojaković podložne su u značajnoj mjeri uticajima porodice. Stojaković navodi da rane forme učenja značajno utiču na kasniji razvoj djece, na njihovo učenje i ponašanje (Stojaković, 2002). Vrlo je važno da roditelji svojim ponašanjem daju djeci pozitivan primjer, kao i da ih podstiču na adekvatan razvoj još na mlađem uzrastu, jer je to značajno za njihov dalji psihofizički razvoj.

Kroz saradnju škole sa roditeljima treba težiti razvijanju svijesti roditelja u prvacu posmatranja škole kao nešto što je sastavni dio njihovog života i života njihove djece. Često se u svakodnevnom govoru može čuti da je škola druga kuća, što zasigurno nije slučajnost. Porodično okruženje je prvo okruženje u kojem dijete stiče svoje navike i oblike ponašanja, raste i razvija se, ali nakon porodičnog okruženja važno je pomenuti i školsko okruženje koje treba da bude takvo da podstiče razvoj djece u različitim pravcima. Kako u načelu navode Jovanović i Nikolić na ličnost učenika i na njegovu aktivnost u školi utiču mnogi faktori, a jedan od njih je upravo porodično okruženje i aktuelna porodična situacija (Jovanović, Nikolić i drugi 2006).

Djeca treba da osjećaju sigurnost, toplinu i razumijevanje u školi, a saradnja porodice i škole može doprinijeti stvaranju takvih osjećanja. Saradnju porodice i škole roditelji i nastavnici treba da dožive kao faktor koji će im omogućiti postizanje uspješnih rezultata i konstruktivno prevazilaženje svih poteškoća i problema koji se javljaju tokom školovanja djece.

1. 2 Etape procesa saradnje porodice i škole

Svaki organizovani proces prolazi kroz određene faze, odnosno, etape. Proces saradnje porodice i škole, kako navodi Prodanović, najčešće se ostvaruje kroz tri etape koje se nadovezuju jedna na drugu, a to su sljedeće etape:

- Etapa planiranja saradnje porodice i škole,
- Etapa realizacije, odnosno ostvarivanja saradnje porodice i škole,
- Etapa evaluacije rezultata postignutih saradnjom porodice i škole (Prodanović, 2008).

Prva etapa odnosi se na planiranje saradnje porodice i škole. Izrada plana saradnje porodice i škole predstavlja važan, a vrlo često i ključan momenat od kojeg zavisi uspješnost saradnje porodice i škole. Godišnjim planom predviđena je saradnja porodice i škole, a pristup tom planu treba omogućiti ne samo nastavnicima, već i roditeljima. Nakon što roditelji izvrše uvid u godišnji plan omogućilo bi se da svoje private obaveze usklade sa obavezama u školi i da mogu da se organizuju tako da odvoje vrijeme koje je potrebno za ostvarivanje svoje uloge u školskom okruženju uz maksimalno uvažavanje njihovih potreba. Iskustvo nastavnika dolazi do izražaja u ovoj etapi. Iskusni nastavnici znaju na koji način treba planirati saradnju i na koji način treba obezbijediti dobru vremensku i prostornu organizaciju. Takođe, nastavnici sa iskustvom imaju moć da izvrše predikciju određenih problema i poteškoća u realizaciji saradnje porodice i škole, pa mogu djelovati preventivno u svrhu prevazilaženja svih potencijalnih poteškoća. Kada je u pitanju etapa planiranja važno je u okviru nje odrediti i ciljeve, zadatke i rezultate koje nastavnici žele da postignu zajedno sa roditeljima kroz saradnju. Objektivnost je vrlo važna, odnosno realno procjenjivanje ciljeva i mogućnosti saradnje koji zavise i od brojnih faktora koji nijesu pod kontrolom nastavnika, a odnose se na specifičnosti porodičnih okruženja iz kojih djeca dolaze. Postavljanje previsokih i nerealnih ciljeva dovodi do gubljenja vremena i roditelja i nastavnika, a onda se umanjuje mogućnost za ostvarivanje onoga što je realno bilo moguće. Važno je da nastavnici i roditelji budu ravnopravno uključeni u proces planiranja saradnje jer neadekvatno planirana saradnja ne može ostvariti rezultate. Planiranje saradnje porodice i škole važan je momenat koji prethodi njenoj realizaciji. Kako navodi Prodanović vremenska i planska organizacija važan su dio planiranja i realizacije saradnje porodice i škole (Prodanović, 2008). Treba izabrati adekvatno vrijeme i mjesto za saradnju koje će odgovarati svim akterima ovog procesa. Saradnja se može realizovati na razne načine koji treba da budu usklađeni sa zadacima i ciljevima koje roditelji i nastavnici žele da ostvare. Prodanović posebno naglašava važnost uključivanja i onih najzauzetijih roditelja što prevazilazi

usvajanjem plana na početku školske godine u čijem sačinjavanju učestvuju i ti roditelji i taj plan prihvataju kao svoj (Prodanović, 2008).

Nakon obavještanja roditelja dolazi do realizacije saradnje porodice i škole. Bez obzira na model saradnje koji je primijenjen potrebno je izvršiti evidentiranje svih bitnih informacija i podataka koji mogu biti od koristi za dalji i uspješniji rad nastavnika u cilju postizanja boljih rezultata u radu sa učenicima. Evidencija svih rezultata i utisaka koji su obilježili proces saradnje porodice i škole omogućavaju uspješnije i bolje planiranje i realizovanje sljedećeg susreta roditelja i prosvjetnog radnika.

Posljednja etapa u procesu saradnje porodice i škole je etapa evaluacije rezultata postignutih saradnjom porodice i škole. Prodanović navodi da u okvirima ove etape nastavnici i roditelji procjenjuju koliko je planiranih aktivnosti realizovano, da li su se javljale neke prepreke i poteškoće prilikom realizacije saradnje, ukoliko jesu određuju korake koje treba preduzeti kako bi se te prepreke uspješno eliminisale i neutralisale. Roditelji i nastavnici objektivno treba da procijene šta je bilo dobro i korisno u organizaciji određenih aktivnosti, a šta se može bolje organizovati sljedećeg puta. Oni kao saradnici procjenjuju uspješnost modela i buduće oblike saradnje jer plan može biti podložan promjenama, a u obzir uzimaju kvalitet vremenske i prostorne organizacije njihove saradnje.

1. 3 Principi efikasne saradnje porodice i škole

Pojam principa može se definisati na različite načine u zavisnosti od konteksta u okviru kojeg će ova riječ biti upotrijebljena. U kontekstu saradnje porodice i škole, postojanje i uvažavanje određenih principa predstavlja prisustvo jasnih pravila koja treba uvažavati i poštovati ukoliko se žele postići kvalitetni rezultati u ovom procesu. Vujaklija navodi da principi predstavljaju osnov po kome se odvija određeni proces (Vujaklija, 1986), u ovom slučaju model po kome se odvija efikasna saradnja porodice i škole.

Prilikom uspostavljanja saradnje porodice i škole važno je poznavati principe koje treba poštovati kako bi se obezbijedili kvalitetni partnerski odnosi koji će doprinijeti pravilnijem razvoju i vaspitavanju učenika. Nikolić i Prodanović navode da je za uspostavljanje kvalitetne saradnje porodice i škole važno uvažavanje sljedećih principa (Nikolić i drugi 2006:376)

- Princip poštovanja i uvažavanja ličnosti roditelja
- Princip efikasnog korišćenje vremena
- Princip korisnosti

-
- Princip korišćenja iskustva roditelja
 - Princip taktičnosti

Iste principe prepoznaje, kako je i navedeno, autorica Ljubica Prodanović kada govori u čemu, kada i kako treba saradivati sa roditeljima u predškolskoj ustanovi kao prilog njenog dugogodišnjeg naučnog rada u metodici saradnje sa roditeljima (Prodanović, 1979).

1. 3. 1 Princip poštovanja ličnosti roditelja

Princip poštovanja ličnosti roditelja ističe važnu tačku koja je nezaobilazan dio svakog odnosa, a to je poštovanje. Djeca dolaze iz različitih porodičnih okruženja, imaju roditelje koji se razlikuju po brojnim kriterijumima kao što su socijalni, ekonomski i obrazovni status. Ove razlike ne treba da predstavljaju barijeru u uspostavljanju saradnje, već ih treba poštovati i razumjeti. Nastavnik je dužan da poštuje ličnost roditelja jer time uliva sigurnost i povjerenje, ali istovremeno stvara i uslove za uzajamno poštovanje. Nikolić navodi da roditelji koji osjete da su poštovani od strane nastavnika rado će se odazvati svakom pozivu na saradnju, a čak mogu i sami postati inicijatori saradnje (Nikolić i drugi 2006). Ovaj princip zahtijeva poštovanje iskustva, mišljenja i stavova roditelja jer ako nastavnik ne uvažava i poštuje stavove roditelja ne može očekivati poštovanje, prihvatanje i uvažavanje svojih ideja, predloga i mišljenja.

1. 3. 2 Princip efikasnog korišćenje vremena

Princip efikasnog korišćenja vremena naglašava koliko je vrijeme kojim raspolažu roditelji i nastavnici važno, ali sa druge strane i ograničeno jer savremeni tempo života ne ostavlja puno slobodnog vremena. Vremenska organizacija je važan dio kvalitetne saradnje jer jedino na taj način mogu se postići rezultati. Kako navodi Nikolić važno je roditeljima naglasiti kada su posjete u školi dozvoljene jer tako se sprečava gubljenje vremena roditelja čekajući, a istovremeno nastavnicima omogućava organizaciju koja dovodi do ostvarivanja postavljenih ciljeva (Nikolić i drugi 2008). Važno je da vrijeme bude planirano, ali poznato i roditeljima i nastavnicima. Na istoj naučnoj osnovi ovim pitanjem bavi se i Prodanović koja naglašava limitiranost vremena koju imaju i roditelji i nastavnici i navodi potrebu da se raspoloživo vrijeme efikasnije iskoristi (Prodanović, 2008). Kada nastavnici ili roditelji žele razgovarati o samo jednom učeniku, nije pogodno to raditi na roditeljskim sastancima jer se na taj način oduzima vrijeme ostalim roditeljima. Za takve prilike pogodniji su individualni kontakti između roditelja i nastavnika. Nikolić navodi da je od posebne važnosti obezbjeđivanje

povjerljive atmosfere za koju ona navodi da se odvija „u četiri oka” jer se time uspostavlja kvalitetniji odnos saradnje nastavnika i roditelja.

1. 3. 3 Princip korisnosti

Princip korisnosti nezaobilazan je u pogledu saradnje porodice i škole. Roditelji treba da uvide korist saradnje sa školom jer na taj način postaju motivisaniji za saradnju i rado stupaju u kontakt sa nastavnicima. Prodanović navodi da kada roditelj doživi osjećaj zadovoljstva saradnjom koji proističe iz ostvarivanja nekih koristi, on će svoje pozitivne osjećaje prenijeti i na dijete (Prodanović, 2008). Na isti način to prepoznaje i autorka Radmila Nikolić. Zato je važno roditeljima iznositi samo podatke i informacije koje mogu biti od koristi, a zanemariti sve manje važne ili beskorisne poruke. Ukoliko roditelji osjete da nema koristi od saradnje sa školom, oni će pronalaziti razne izgovore za izbjegavanje kontakata sa školom i nastavnicima. Roditeljima treba jasno predstaviti koristi koje se dobijaju njihovom saradnjom i na taj način ih motivisati i zainteresovati za saradnju. Treba imati u vidu da se koristi saradnje porodice i škole ne odnose samo na roditelje i nastavnike, već se odnose prije svega na učenike. Sve što se realizuje i organizuje između roditelja i nastavnika doprinosi zdravijem razvoju djeteta i stvaranju okruženja koje će ih podsticati da se razvijaju u osobe koje su zdrave, odgovorne i spremne za preuzimanje odgovornosti za vlastite postupe. Kada dijete uvidi da je njegov roditelj pozitivno nastrojen prema sadržajima i aktivnostima koje škola organizuje to će u njemu probuditi osjećaj zadovoljstva, a to i jeste jedna od najvećih koristi saradnje porodice i škole. Kroz osjećaj zadovoljstva djeteta postiže se uspostavljanje kvalitetnih socijalnih relacija sa vršnjacima i izvršavanje školskih obaveza u predviđeno vrijeme i na zadovoljavajućem nivou.

1. 3. 4 Princip korišćenje iskustva roditelja

Korišćenje iskustva roditelja vrlo je korisno ukoliko se prepozna i tretira na pravi način. Kako navodi Nikolić, nastavnik mora u razgovoru sa roditeljima biti svjestan da manje poznaje dijete od njegovih roditelja, bez obzira na mogućnost subjektivnog predstavljanja osobina i mogućnosti svog djeteta od strane roditelja (Nikolić, 2008). Roditelji najviše vremena provode sa svojom djecom, pa samim tim najčešće imaju najviše iskustva kada je u pitanju njihovo dijete. Nastavnici treba da imaju na umu da od roditelja mogu dobiti brojne informacije koje za njih mogu ostati zauvijek sakrivene i nedostupne kroz odnos sa učenicom. Roditelj bolje poznaje temperament, mogućnosti, mišljenja, stavove i ostale osobine djeteta, a sve ove informacije mogu biti od velikog značaja za nastavnike. Ovaj princip dolazi do izražaja na početku školovanja ili kada se nastavnik prvi put susrijeće sa učenicima. Nastavnik u tom

momentu nema sve potrebne informacije o svim učenicima, a upravo racionalno i organizovano korišćenje ovog principa omogućava mu da dođe do brojnih korisnih informacija. Nastavnik treba na mudar način da postupa u odnosu sa roditeljima, da vjeruje u mogućnost korišćenja iskustava roditelja u pravcu postizanja rezultata u nastavnom procesu. Iskustva roditelja imaju dragocjenu vrijednost, a da bi nastavnik došao do uvida i saznanja o tim iskustvima potrebno je da kod roditelja razvije osjećaj povjerenja kako bi roditelji bili spremni da sa nastavnikom podijele iskustva koja se odnose na dijete, a koja mogu biti vrlo korisna u procesu planiranja i organizivanja raznih nastavnih i vannastavnih aktivnosti i sadržaja.

1. 3. 5 Princip taktičnosti

Princip taktičnosti zahtijeva od nastavnika postupno i odgovorno stupanje u kontakt sa roditeljima učenika. Roditelji često na poziv nastavnika doživljavaju osjećaj strepnje i straha da će čuti negativne utiske o svom djetetu ili da je njihovo dijete počinilo neki prekršaj. Važno je čak i kada nastavnik želi iznijeti neku kritiku o nekom učeniku da vodi računa o načinu na koji će to uraditi. Nikolić navodi da je u tom slučaju preporučljivo roditeljima prvo iznijeti pozitivne utiske i na taj način im razviti osjećaj olašanja i smirenosti, a onda na pažljiv način saopštiti i kritiku uz pružanje podrške i pomoći u prevazilaženju problema koji postoji (Nikolić, 2008). Na ovaj način se kod roditelja razvija osjećaj sigurnosti, povjerenja i poštovanja i tako uviđaju da su im nastavnici partneri, a nikada suparnici. Roditeljima treba jasno iznijeti razlog poziva na saradnju i treba voditi računa da završetak razgovora bude optimističan. Kod roditelja ovakvo postupanje uliva smirenost i sigurnost, a samim tim im pružamo i model komunikacije koji mogu primijeniti u razgovoru sa svojim djetetom kako bi pronašli rješenje za postojeći problem. Prodanović na identičan način pitanje taktičnosti dovodi u relaciju koju naziva „plus-minus-plus”, za koju smatra da ima važnost u ličnim kontaktima sa roditeljima prilikom neposrednog razgovora. To u suštini podrazumijeva iznošenje pozitivnosti o djetetu, zatim razloga zbog kojih je došlo do potrebe za razgovorom i iznošenja zapažanja za preduzimanje posebnih mjera koji je nastavnik predvidio, a zatim ponovnim optimizmom čime se učvršćuje roditeljeva vaspitna moć (Prodanović, 2008).

1. 4 Modeli saradnje porodice i škole

U pedagoškoj literaturi najčešće se nailazi na sljedeće modele saradnje porodice i škole (Ilić, Nikolić, Jovanović, 2006:368):

- Neposredni individualni kontakti;
- Različiti oblici roditeljskih sastanaka;
- Razni oblici pedagoškog i opšteg obrazovanja i usavršavanja roditelja;
- Organizacija akcija koje predviđa škola u okviru svojih redovnih planova;
- Fond bibliotekarstva za roditelje;
- Učešće roditelja u ostalim tijelima upravljanja i rada škole i
- Dan „otvorenih vrata” škole roditeljima.

Osim ovih modela saradnje u nastavnoj praksi koju uočava Prodanović, smatra se da su neophodni sljedeći modeli saradnje koji daju pozitivne rezultate:

- Organizacija radionica i seminara za roditelje;
- Savjet roditelja;
- Organizacija raznih drugih školskih aktivnosti i
- Organizacija aktivnosti predloženih strane roditelja (Prodanović, 2008).

Uzimajući u obzir stavove ovih autora/ki individualni model saradnje koji se realizuje između porodice i škole podrazumijeva direktan kontakt jednog roditelja sa nastavnikom ili predstavnikom školske institucije. Ovaj model omogućava direktno pružanje i dobijanje informacija koje su vezane najčešće za dijete roditelja koji učestvuju u komunikaciji. Ovim modelom obezbjeđuje se privatnost djeteta, a takođe i detaljniji uvid u psihološke karakteristike roditelja i porodično okruženje iz kojeg dijete dolazi. Roditelji ovim modelom saradnje mogu da dobiju obuhvatniji i detaljniji uvid u školski uspjeh svog djeteta, kao i njegovo ponašanje u školi, odnosno ponašanje van porodičnog konteksta. Informacije koje roditelj dobije od nastavnika na ovaj način može iskoristiti da pravovremeno utiče na svoje dijete u cilju postizanja boljih rezultata i održavanja adekvatnog ponašanja u školi prema nastavnicima i vršnjacima. Prodanović navodi da se individualni model saradnje najčešće se realizuje u školi u unaprijed dogovoreno vrijeme (Prodanović, 2008). Autor Janković navodi da su individualni sastanci roditelja sa nastavnikom najčešći model saradnja prilikom kojeg roditelji žele da dobiju informacije o radu i ponašanju učenika u školi (Janković, 2008). Individualni kontakti mogu se realizovati i kroz posjetu porodičnom domu, ali je to u praksi vrlo rijetko. Za takav

model saradnje nastavnici se moraju dobro pripremiti i imati viziju o ciljevima te posjete. Ovaj model saradnje može se realizovati i pismenim putem preko poruka, elektronske pošte i ostalih kanala pisane komunikacije. Za potrebe pisane komunikacije mogu se koristiti brošure, pisana obavještenja, pisma, ali i pisana evidencija o uspjehu, napretku i ponašanju učenika. Takođe, mogu se koristiti i razni drugi oblici savremene elektronske komunikacije ukoliko se procijeni da roditelji imaju takav pristup.

Kada je u pitanju grupni model saradnje, Prodanović navodi da taj model podrazumijeva saradnju nastavnika sa više roditelja istovremeno (Prodanović, 2008). Povodi za ovaj model saradnje mogu biti razne školske aktivnosti i dešavanja, organizacija radionica i seminara za roditelje i ostale slične aktivnosti. Grupni model saradnje isključuje mogućnost da se govori o samo jednom djetetu, odnosno učeniku, a na osnovu toga zaključuje se da su najčešće teme prilikom realizacije ovog modela saradnje porodice i škole teme koje se odnose na većinu učenika ili sve njih. Najčešći primjeri grupnog modela saradnje su radionice, seminari i programi za edukaciju roditelja. Povodi za ovaj model saradnje mogu biti i brojne školske manifestacije kada je prisustvo i učešće roditelja u planiranju i realizaciji ovakvih aktivnosti i sadržaja od velikog značaja. Roditelji se često rado odazivaju na pozive od strane nastavnika kada im se pruži mogućnost da učestvuju u ovim aktivnostima. Kako navodi Janković prilikom grupnog modela saradnje više roditelja iznosi stavove i ideje o istom pitanju ili problemu, a tim sastancima mogu, po potrebi, da prisustvuju i predstavnici stručnih organa škole (Janković, 2008). Grupni model saradnje je ekonomičan u pogledu vremena, ali je takođe potrebna objektivna procjena mogućnosti za njegovu primjenu i planiranje prostora i vremena za njegovu realizaciju. Ovdje možemo govoriti o uskoj povezanosti prethodnih principa sa modelima saradnje uvažavajući taktičnost koja je značajna za uspješnu saradnju.

Kolektivni model saradnje podrazumijeva takav model saradnje prilikom kojeg prisustvuju svi roditelji jednog odjeljenja i razredni starješina. Prodanović navodi da je najpoznatiji i najčešći vid kolektivnog modela saradnje roditeljski sastanak (Prodanović, 2008). Roditeljski sastanci su ekonomični u pogledu vremena, omogućavaju istovremeno pružanje informacija velikom broju roditelja, kao i brzo dobijanje povratnih informacija od strane roditelja. Tokom roditeljskih sastanaka nastavnici informišu roditelje o aktuelnim i važnim događajima u školi koji se odnose na učenike i njihovu aktivnost u obrazovno-vaspitnom procesu. Za planiranje sadržaja i tema o kojima će se diskutovati na roditeljskim sastancima treba uključiti i roditelje s obzirom na činjenicu da se od njih zahtijeva prisustvo. Da bi jedan roditeljski sastanak bio uspješan važno je jasno postaviti ciljeve njegovog održavanja, jasno i koncizno iznositi ključne

informacije koje su od važnosti za sve prisutne roditelje. Teme roditeljskih sastanaka mogu biti vrlo različite, a usklađene su sa aktuelnim dešavanjima u školi. Glavnu riječ na roditeljskom sastanku ne treba da vodi samo nastavnik, već je potrebno pružiti priliku i roditeljima da iskažu svoje mišljenje i stavove o navedenoj temi. Srdačnost i elokventnost nastavnika treba da dođu do izražaja, roditelji treba da uvide da je nastavnik uspješan poznavalac svoje struke, a naručito teme o kojoj govori na određenom roditeljskom sastanku. U praksi se roditeljski sastanci najčešće realizuju na kraju klasifikacionog perioda, odnosno četiri puta godišnje, međutim ovaj broj nije striktno utvrđen što znači da se može organizovati onoliko roditeljskih sastanaka koliko trenutna situacija u školi stvara potrebu za tim, ali je važno da se u tome ne pretjera i ne treba organizovati roditeljske sastanke samo kako bi se ispunila norma i zadatak jer se na taj način samo bespotrebno troši dragocjeno vrijeme roditelja, ali i prosvjetnog radnika.

Komunikacija je osnovni faktor svakog modela saradnje porodice i škole, ali način njene realizacije i ostvarivanja nije uvijek isti. Kako navodi Vilotijević (2002) komunikacija je vrlo kompleksna i važna aktivnost koja omogućava prenošenje informacija od jedne osobe ka drugoj osobi. Značajan uslov za uspješnu komunikaciju je da među onima koji u njoj učestvuju postoji povjerenje jer se na taj način osigurava razumijevanje verbalnih i neverbalnih poruka koje se razmjenjuju. Jovanović navodi da je uzrok mnogih problema i poteškoća koje se javljaju prilikom uspostavljanja partnerstva porodice i škole upravo loša komunikacija (Jovanović, 2014), zato je važno da i roditelji i nastavnici ukažu poštovanje i da se trude da na adekvatan način šalju informacije jedni drugima i pokažu razumijevanje.

Komunikacija između porodice i škole može biti neposredna (direktna) ili pisana komunikacija. Neposredna komunikacija podrazumijeva direktan odnos između nastavnika i roditelja, a takav vid komunikacije najčešće se primjenjuje prilikom realizacije saradnje porodice i škole po modelu individualnih kontakata. Vilotijević navodi da se sagovornici prilikom neposredne komunikacije nalaze na istom mjestu i komuniciraju „licem u lice” (Vilotijević, 2000:361). Neposredna komunikacija ostvaruje se i na roditeljskim sastancima, koji su prema brojnim istraživanjima najčešći model saradnje porodice i škole. Na roditeljskim sastancima mogućnost neposredne komunikacije najviše dolazi do izražaja i prilikom takvih situacija neposredna komunikacija se ostvaruje ne samo između roditelja i nastavnika, već i između roditelja. Neposredna komunikacija omogućava praćenje i neverbalnih znakova komunikacije poput držanja tijela, mimike i gestova koji mogu da daju objektivniju sliku o onome što je usmeno iskazano. Na ovaj način roditelji i nastavnici se međusobno bolje upoznaju, ali je omogućeno i bolje upoznavanje roditelja međusobno.

Kada je riječ o modelima pisane komunikacije koju nastavnici ostvaruju sa roditeljima tu se najčešće kao sredstvo komunikacije koriste razne brošure koje sadrže informacije o nekim važnim događajima u školi, pisana obavještenja, kao i ostali pisani dokumenti koji imaju isti cilj. Među pisane dokumente ubrajamo i školske časopise, kutiju za sugestije, bilješke o djetetu, dječiji portfolio, izvještaji o dječijem napretku. Pisanoj komunikaciji pristupa se najčešće kada roditelji ili nastavnici nijesu u mogućnosti da ostvare neposrednu komunikaciju. Kako bi odmah došli do željenih informacija potrebno je da se pristupi pismenom komuniciranju, a ne da se čeka na ostvarivanje neposredne komunikacije. Prepreka u pisanoj komunikaciji može biti nedovoljna pismenost, pa se određene poruke nekada ne mogu shvatiti na adekvatan način. Da bi neko mogao da se služi sredstvima pisane komunikacije potrebno je da poznanje i da vlada osnovnim gramatičkim jezičkim pravilima.

Radi postizanja upoznavanja i uvida u interese roditelja u školi se organizuje Savjet roditelja. Preko Savjeta roditelja, roditeljima je omogućeno aktivno učešće u obrazovni proces. Sastanci Savjeta roditelja realizuju se u školi prema unaprijed dogovorenoj dinamici, a tim sastancima najčešće rukovodi direktor škole. Tokom sastanaka Savjeta roditelja razgovara se o važnim i aktuelnim dešavanjima u školi i preduzimaju se mjere kako bi se omogućilo kvalitetnije i svrsishodnije funkcionisanje škole u cilju stvaranja pozitivnog i dinamičnog školskog okruženja koje će djeci, odnosno učenicima, pružiti osjećaj zadovoljstva. Savjet roditelja čine predstavnici roditelja svakog odjeljenja iz svih razreda osnovne škole. Savjetu roditelja se u posljednjem savremenom pedagoškom pristupu pridaje veliki značaj i omogućava aktivna participacija.

1. 5 Problemi i prepreke u ostvarivanju saradnje porodice i škole

Proces saradnje porodice i škole podložan je brojnim pozitivnim, ali i negativnim uticajima. Šaljić navodi da su porodica i škola najznačajniji konteksti razvoja djeteta i da upućivanje djeteta u institucionalizovani vaspitni i obrazovni proces treba da je podržan saradnjom porodice i škole (Šaljić, 2017). Na saradnju porodice i škole utiču brojni faktori koji često mogu da dovedu do stvaranja barijera na relaciji porodica-škola. Barijere koje se javljaju prilikom ostvarivanja saradnje porodice i škole mogu da budu rezultat loše vremenske organizacije, kao i rezultat manjka motivacije roditelja da aktivno učestvuju u saradnji sa školom.

Roditeljima je često potrebna dodatna podrška prilikom ostvarivanja svoje vaspitne funkcije, a upravo je škola institucija koja može da im bude snažan oslonac i podstrek da svoj vaspitni uticaj na dijete izvrše na najbolji mogući način. Da bi roditelji bili motivisani za saradnju

potrebno je da uvide koristi i efekte saradnje sa školom, a to predstavlja vrlo važan zadatak škole i prosvjetnih radnika. Nastavnici treba da pokažu spremnost za saradnju, da komunikaciju uvijek započnu i završavaju pozitivnim komentarima i stavovima (Prodanović, 2008), da zrače optimizmom jer na taj način podstiču roditelje da razviju svijest o tome koliko je velika moć saradnje porodice i škole u cilju postizanja cjelokupnog razvoja djeteta.

Kao važna prepreka na putu realizacije saradnje porodice i škole javlja se i nedovoljna uključenost roditelja u planiranje i organizovanje raznih školskih aktivnosti koje su usmjerene na podsticanje cjelokupnog razvoja djeteta. Roditelj koji nije uključen u aktuelna školska dešavanja i aktivnosti nema želju da prisustvuje ni ostalim sastancima koje nastavnici organizuju samo onda kada oni vide potrebu za tim. Roditelji mogu biti važni i korsni saradnici, samo je neophodno pružiti im priliku da pokažu svoje sposobnosti. Šaljić navodi da je u cilju postizanja preventivnog uticaja škole neophodna participacija roditelja u radu škole (Šaljić, 2017). Brojni korisni savjeti i ideje o organizaciji brojnih nastavnih i vannastavnih aktivnosti dolaze upravo od strane roditelja, zato nastavnici treba da im pruže šansu da budu dio školskog okruženja. Ukoliko je u školi prisutna praksa da roditelji nemaju mogućnost participacije i ukoliko se pozivaju na saradnju samo kada nastavnik uvidi potrebu za tim, onda je opravdano očekivati brojne poteškoće koje mogu vremenom prerasti u velike i značajne probleme. Šaljić takođe navodi da škola treba da organizuje različite vrste seminara, radionica i sličnih aktivnosti u cilju zadovoljavanja interesa i potreba roditelja (Šaljić, 2017), s obzirom da su roditelji značajni partneri u školi.

Očekivano je da se tokom školovanja dogode određene neočekivane i neprijatne situacije u komunikaciji roditelja i nastavnika koje je potrebno hitro i konstruktivno riješiti kako bi se spriječilo njihovo dalje širenje i uticanje koje može dovesti do negativnih efekata na postignuća učenika. Vilotijević navodi da jedna od prepreka za adekvatno razumijevanje primljene poruke može biti prepreka koja je jezičkog karaktera (Vilotijević, 2000). Kako bi se prevazišle prepreke u komunikaciji ukoliko do njih dođe između roditelja i nastavnika ili drugih predstavnika škole potrebno je preduzeti određene mjere. Vrlo je važno da nastavnici već na samom početku uspostavljanja saradnje sa roditeljima svojih učenika budu vrlo svjesni da djeca dolaze iz porodica u kojima možda vladaju socijalne i moralne vrijednosti koje nijesu u skladu sa socijalnim i moralnim vrijednostima koje škola promoviše i podržava. Nastavnici se tada nalaze u situaciji koja od njih zahtijeva vještinu brzog prilagođavanja novonastalim situacijama kako bi mogli iz svakog odnosa sa roditeljima da izvuku maksimalnu korist koja će dati rezultate

u pogledu rješavanja brojnih dilema i otežavajućih situacija koje se javljaju u školskom okruženju i samom nastavnom procesu.

Roditelje treba uvjeriti da traženje pomoći ne znači da oni nijesu sposobni da sami riješe problem koji njihovo dijete ima, već te misli treba usmjeriti u pravcu toga da nijesu sami u tom procesu i da im je škola snažan oslonac i podstrek u prevazilaženju raznorodnih problema i poteškoća koje njihovo dijete ima, bez obzira na to da li se te poteškoće odnose na savladavanje nastavnog gradiva ili uspostavljanje kvalitetnih socijalnih relacija sa svojim vršnjacima.

Vrlo je važno da dijete osjeti da je prihvaćeno i u porodičnom i u školskom okruženju. Stojaković navodi da ukoliko dijete ima osjećaj da je odbačeno, onda se kod njega intenzivnije razvija osjećaj nesigurnosti i niskog samopouzdanja, samopoštovanja i ravnodušnosti prema svemu (Stojaković, 2002), a upravo roditelji i nastavnici imaju važnu ulogu u razvijanju osjećaja pripadnosti određenoj grupi ili kolektivu.

Uzrast djeteta određuje način njegovog ophođenja prema roditeljima, pa tako i prema nastavnicima. Dosadašnja praksa pokazuje da je potreba za saradnjom porodice i škole veća na nižem uzrastu djeteta, dok se ta potreba smanjuje što je dijete starije i samostalnije. Međutim, to ne znači da saradnja porodice i škole nije potrebna kada su u pitanju stariji razredi, već znači da se sadržaji saradnje porodice i škole razlikuju na različitim uzrastima u kojima se djeca nalaze. Svaki uzrast djeteta nosi sa sobom brojne izazove sa kojima nastavnici i roditelji treba da se izbore u cilju pružanja najboljih uslova za podsticanje razvoja djeteta u samostalnu i odgovornu ličnost. Saradnja je neizostavan faktor u svakom zdravom okruženju, a naročito školskom. Šaljić smatra da komunikacija sa roditeljima treba da se realizuje kroz njihovo aktivno učešće u planiranju i organizovanju školskih aktivnosti u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima (Šaljić, 2017).

Prepreke u saradnji porodice i škole treba na vrijeme prepoznati i prihvatiti. Nije kraj saradnje kada se jave prepreke, već tada treba preduzeti mjere za njihovo prevazilaženje i pronalaženje optimalnih rješenja. Važno je da roditelji nastavnici ne krive jedni druge kada dođe do problema u saradnji, već da objektivno sagledaju situaciju i pronađu konstruktivno rješenje. Ne postoje prepreke koje se ne mogu prevazići ukoliko postoji želja i motivacija za saradnjom. Važno je uvijek imati na umu cilj koji se želi ostvariti saradnjom, a prepreke koje se javljaju na tom putu treba uvidjeti i na pravilan način eliminisati.

2. VRŠNJAČKO NASILJE

2.1 Pojam vršnjačkog nasilja

Poznata je da vršnjačko nasilje predstavlja vrlo čestu pojavu u svakodnevnom životu. Ovoj problematici potrebno je pristupiti planski i organizovano, s obzirom na činjenicu da je vršnjačko nasilje veoma kompleksna pojava koja se manifestuje kroz razne pojavne oblike nasilja. Kako navodi Mijanović vršnjačko nasilje je pojava koju je moguće zapaziti od najranijeg uzrasta i javlja se tokom cjelokupnog odrastanja djeteta, sve do njegove cjelokupne socijalizacije. Mijanović dalje navodi da se vršnjačko nasilje odvija na više dimenzija problema i da je to višeslojna i kontinuirana pojava koju je veoma zahtjevno definisati u vidu jedne opšteprihvaćene definicije (Mijanović, 2018).

U pedagoškoj i psihološkoj literaturi postoje brojne i različite definicije vršnjačkog nasilja, koje su se vremenom mijenjale i dopunjavale. Među autorima teško je uspostaviti saglasnost, pa se samim tim ne može govoriti o jednoj jedinoj prihvaćenoj definiciji vršnjačkog nasilja. Definisanje vršnjačkog nasilja veoma je zahtjevna i delikatna problematika, ukoliko se uzme u obzir činjenica da je riječ o veoma složenoj pojavi. Vejnović navodi da je vršnjačko nasilje namjerno psihičko ili fizičko ponašanje s ciljem povređivanja, usmjereno prema djeci, a dolazi od njihovih vršnjaka bez obzira na mjesto izvršenja, način izvršenja, vrijeme izvršenja i druge protivpravne posljedice (Vejnović, 2013).

Sesar po Olweusu (1998) navodi da su osnovni elementi vršnjačkog nasilja njegovo trajanje, negativni postupci koji su u sukobu sa zakonom i najčešće nejednak odnos snaga (Sesar, 2011). Na osnovu prethodno navedenih definicija i elemenata vršnjačkog nasilja može se zaključiti da su osnovne karakteristike vršnjačkog nasilja namjerno djelovanje sa ciljem nanošenja štete drugoj osobi, ponavljanje tokom raznih vremenskih razmaka i nejednak odnos fizičkih snaga počinioca i žrtve nasilja.

Namjerno djelovanje sa ciljem nanošenja štete drugoj osobi je jedna od najdominantnijih karakteristika vršnjačkog nasilja. Sesar navodi da se ova karakteristika odnosi na svjesno postupanje jedne osobe kako bi izvršila negativan uticaj (Sesar, 2011) i na taj način izazvala različit osjećaj bola kod druge osobe. Popadić pod nasiljem podrazumijeva namjerno i neopravdano nanošenje štete drugoj osobi (Popadić, 2009). Šteta koju počinitelj nasilja nanosi žrtvi nasilja može se ispoljavati na različite načine i u vidu različitih formi, a kasnije dolazi do manifestacije brojnih posljedica ovakvog djelovanja koje ostavljaju tragove na mentalno,

fizičko, emocionalno i duhovno stanje žrtve nasilja, što u najtežem slučaju može da rezultira suicidom žrtve nasilja.

Rakić navodi da je vršnjačko nasilje često povezano sa agresijom koja se javlja između djece i mladih, kao i to da je vršnjačko nasilje praćeno brojnim oblicima ispoljavanja radnji nasilničkog ponašanja (Rakić, 2015). Karakteristika koja se odnosi na ponavljanje negativnih i agresivnih radnji tokom raznih vremenskih perioda jasno ukazuje na činjenicu da vršnjačko nasilje nije jednokratni čin, već se ponavlja više puta, pri čemu ima tendenciju da se prilikom svakog novog ponavljanja javi u različitom obliku, ispolji različitim intenzitetom i izazove različite posljedice kod žrtve nasilja. Kako navodi Rakić, vršnjačko nasilje se određuje kao poseban vid agresivnosti, pri čemu se nasilnik u kontinuitetu ponaša agresivno prema žrtvi u dužem vremenskom periodu (Rakić, 2015). Upravo iz ovog razloga treba posvetiti pažnju ne samo saniranju posljedica nasilja kod žrtve, već treba identifikovati uzrok ovakvog ponašanja, kako bi se djelovalo i na svijest počinioca nasilja u cilju promjene njegovih društveno nepoželjnih oblika ponašanja. Ne treba zanemariti činjenicu da je i počiniocu nasilja potrebna podrška i pomoć kako bi se ostvarila primjena u njegovom postupanju. Često ostaje neotkriven uzrok takvog ponašanja nasilnika, a sa druge strane vrlo teško je postići rezultate u promjeni u ličnosti onoga ko čini nasilje jer je taj problem često mnogo složeniji i komplikovaniji nego što se na prvi pogled čini. U tom cilju treba ostvariti saradnju ne samo sa roditeljima žrtve nasilja, već i sa roditeljima počinioca nasilja kako bi se zajedničkim djelovanjem postigli rezultati i učenicima obezbijedio pravilan razvoj ličnosti.

Nejednak odnos psihičkih i fizičkih snaga počinioca i žrtve nasilja još jednom potvrđuje veoma složenu prirodu vršnjačkog nasilja. Rakić (2015) navodi da počinitelj nasilja nikada neće napasti osobu za koju smatra da je fizički jača od njega, već napada osobe koje su fizički slabije od njih samih. Često se žrtva nasilja osjeća slabijom nego što to objektivno jeste iz razloga što sami osjećaj da neko vrši nasilje nad jednom osobom budi u toj osobi pad samopouzdanja i strah da se odupre takvom djelovanju. Ukoliko je žrtva nasilja fizički snažnija od počinioca nasilja to ne predstavlja sigurnost i ne uliva nadu da će žrtva zahvaljujući većim fizičkim snagama uspjeti da se odupre nasilniku. Vručinić navodi da počinitelj nasilja može biti stariji, većeg nivoa imovinskog stanja, većeg nivo autoritativnosti, a iz navedenog proizilazi činjenica da vršnjačko nasilje ne uključuje sukob dva učenika jednakih snaga (Vručinić, 2013). Psihološko stanje jedne osobe često predstavlja ključni faktor za prevazilaženje nekog problema i prepreke, zato treba kontinuirano raditi na psihološkom razvoju djece kako bi djeca postala psihički stabilna i spremna da se odupru raznim negativnim situacijama koje ih mogu zadesiti. Osjećaj

moći koji se javlja kod počinioca nasilja dovodi do porasta snage i daje im veću energiju koja se negativno odražava na žrtvu nasilja. Sama činjenica da su nekog povrijedili i nanijeli mu bol i štetu daje počiniocima nasilja snagu, moć i osjećaj autoriteta. Nije rijetko da se u društvu ovakve osobe predstavljaju kao vođe i izazivaju strah kod drugih pripadnika grupe kroz svoje ponašanje. Iz navedenih definicija uočava se sličnost da je nasilje, a samim tim i vršnjačko nasilje, ekstremni oblik agresije koji obuhvata niz kriminalnih aktivnosti upotrebom sredstvima fizičke, odnosno psihičke prinude, primjenom sile, ozbiljne prijetnje povređivanja i ugrožavanja integriteta djeteta (Konstatinović-Vilić, Ristanović i drugi, 2012).

2. 2 Oblici vršnjačkog nasilja

Postoje razni oblici vršnjačkog nasilja koji se svakodnevno dešavaju. Različiti oblici vršnjačkog nasilja manifestuju se na različite načine, ali svaki oblik nasilja ostavlja brojne posljedice na žrtvu vršnjačkog nasilja. Autori Cicvarići navode sljedeće oblike vršnjačkog nasilja koji se mogu javiti među djecom u školskom okruženju:

- fizičko
- verbalno
- emocionalno/psihološko
- socijalno
- seksualno nasilje i zloupotreba
- nasilje putem novih tehnologija
- zloupoteba
- zanemarivanje i nemarno postupanje
- eksploatacija djece/učenika (Cicvarić R. i Cicvarić, Ž, J. 2009:5)

Fizičko nasilje podrazumijeva primjenu fizičke sile od strane jedne osobe, odnosno počinioca nasilja, u cilju tjelesnog povređivanja druge osobe koja je žrtva nasilja. Ovo je najočigledniji vid nasilja, a prema mnogim autorima i najčešći. Kako navodi Ratković, fizičko nasilje je oblik vršnjačkog nasilja koji je najupadljiviji i zbog toga je česta pojava da osoba koja vrši fizičko nasilje snosi zakonsku odgovornost za svoje ponašanje i bude sankcionisana od strane nadležnih institucija, kao što su tužioc i za maloljetnike, policajac za maloljetnike, Centar za socijalni rad, a kod težih posljedica bivaju sankcionisani od strane suda za maloljetnike (Ratković, 2013). Tipičan primjer fizičkog nasilja jeste štipanje, udaranje, šamaranje, guranje, gađanje i ostale slične aktivnosti. Posljedice fizičkog nasilja su različite. Žrtva fizičkog nasilja osjeća i fizičku i psihičku bol. Povrede mogu biti različitog stepena, a njihovo saniranje zavisi

od etiologije i manifestnog oblika. U školskom okruženju prisutno je fizičko nasilje među vršnjacima, međutim žrtve rijetko kada odlučuju da potraže pomoć od roditelja i nastavnika i ostalih stručnih lica iz straha da ne dožive teži oblik fizičkog nasilja.

Kada je u pitanju verbalno nasilje Mijanović navodi da je to jedan oblik psihičkog nasilja i da je psihičko nasilje za žrtvu najčešće najteži oblik nasilja (Mijanović, 2018). Verbalno nasilje predstavlja model psihološkog nasilja, ujedno to je i nasilje koje podrazumijeva upotrebu riječi kako bi se drugoj osobi nanijela šteta. Počinioci verbalnog nasilja imaju za cilj uvrijediti žrtvu, nanijeti joj psihičku bol, uništiti joj samopouzdanje i umanjiti samopoštovanje. Verbalno nasilje često je među djecom školskog uzrasta. Veliki broj učenika svakodnevno doživi ovu vrstu nasilja koja se ponavlja i ostavlja dugotrajne posljedice. Žrtve često ne prijavljuju ovaj oblik nasilja ni roditeljima, ni nastavnicima već pokušavaju sami da se izbore iz straha da verbalno nasilje ne preraste u fizičko nasilje. Primjeri verbalnog nasilja su vrijeđanje, psovanje, ismijavanje, dobacivanje pogrđnih imena, zastrašivanje, ponižavanje, zabranjivanje, naređivanje i zahtijevanje poslušnosti.

Emocionalno/psihološko nasilje ostavlja dugoročne ili kratkoročne posljedice na psihičko i emocionalno stanje djeteta. Ovaj oblik nasilja najčešće proizilazi iz verbalnog nasilja. Riječi koje se upućuju žrtvi nasilja utiču sa psihu i mogu da dovedu do teških psihičkih problema kao što su anksioznost, depresija, a česti su i pokušaji suicida. Postupci koji se ubrajaju u domen emocionalno/psihološkog nasilja su ponižavanje, etiketiranje, ucjenjivanje, izopštavanje iz društva, upućivanje pogrđnih imena, upućivanje prijetnji i ostali oblici socijalno nepoželjnih oblika ponašanja među vršnjacima. Joković navodi da se emocionalno nasilje odnosi na nepostojanje adekvatnih uslova koji će djetetu omogućiti da razvije stabilne emocionalne odnose i socijalne kompetencije (Joković, 2020).

Socijalno nasilje, kako navodi Joković, odnosi se na uskraćivanje mogućnosti za obrazovanje, usavršavanje, zasnivanje radnog odnosa i pružanje zdravstvene zaštite zbog ekonomske, rasne, političke i rodne nejednakosti (Joković, 2020). Socijalno nasilje je najizraženije kod pripadnika drugih etničkih zajednica, kao što su pripadnici romske ili egipćanske zajednice, djeca iz ruralnih sredina i djeca koja dolaze iz posebnih kategorija društva (LGBT). Socijalno nasilje je u najvećoj mjeri povezano sa diskriminacijom. Djeca često ne obraćaju pažnju na svoje postupke prema vršnjacima, a kao rezultat toga dolazi do pojave raznih posljedica koje se negativno odražavaju na ponašanje i reagovanje učenika. Prilikom socijalnog nasilja počinitelj nasilja ima za cilj da žrtvu nasilja isključi iz neke grupe ili iz nekih aktivnosti koje su

usmjerene na veći broj djece. Razlozi isključivanja često su neopravdani, kako bi se počinitelj nasilja postavio kao autoritet i izazvao strah kod ostalih pripadnika grupe. Kao rezultat socijalnog nasilja žrtvi nasilja najčešće su ograničeni i uskraćeni socijalni kontakti i komunikacija sa vršnjacima, pri čemu se žrtva osjeća odbačenom i nepoželjnom osobom. Ova vrsta nasilja može da dovede do poremećaja u razvoju ličnosti učenika, a ukoliko se odmah ne reaguje i pristupi saniranju posljedica, takve posljedice mogu postati ponekad trajne.

Seksualno nasilje i zlostreba takođe je jedan od oblika vršnjačkog nasilja među djecom u školi. Cilj ovakve vrste nasilja jeste da osoba koja je žrtva nasilja doživi neprijatnost, strah, fizičku i psihičku nelagodu. Seksualno nasilje obuhvata svaki vid fizičkog kontakta koji je protiv volje druge osobe, ali i razne provokativne i uznemirujuće riječi koje osobu koja trpi nasilje stavljaju u situaciju nelagode i duševnog bola. Kako navodi Vejnović, seksualno nasilje se rijetko kada posmatra kao jedan oblik nasilja, već predstavlja istovremeno vršenje fizičkog i psihičkog nasilja, često može predstavljati zbir više različitih oblika nasilja (Vejnović, 2013).

Nasilje putem novih tehnologija je najaktuelniji vid nasilja. Otežavajuća okolnost kod ovog oblika nasilja jeste mogućnost počinioca nasilja da ostane anonimna. Kako navodi Vejnović anonimnost pruža mogućnost počiniocima nasilja da imaju osjećaj sigurnosti da mogu nekažnjeno vršiti uznemiravanje drugih osoba služeći se elektronskom tehnologijom (Vejnović, 2013). Sa navedenom tvrdnjom saglasna je i Sumonja koja navodi da je među djecom prisutno mišljenje da nasilje putem interneta prolazi nekažnjeno i da odrasli, kao ni djeca ne mogu preduzeti ništa u cilju sprečavanja ove pojave (Sumonja, 2013). Poznato je koliko djeca gaje interesovanja i sklonost ka upotrebi savremenih sredstava komuniciranja, kao što su društvene mreže i korišćenje interneta. Putem nasilja novih tehnologija mogu se slati poruke, slike, video snimci i ostali sadržaji koji mogu izazvati uznemirenost kod druge osobe. U domenu ovog oblika nasilja ubrajaju se i dijeljenje sadržaja koji su u vlasništvu jedne osobe protiv njene volje i često bez njenog znanja radi postizanja omalovažavanja i osramljivanja žrtve nasilja. Vrlo je važno djecu upoznati sa opasnostima koje sa sobom nosi neadekvatna upotreba interneta i društvenih mreža, a roditelji treba da imaju uvid u sadržaje koje dijete pretražuje i u sadržaje kojima pristupa putem interneta. Popadić navodi da elektronsko nasilje postaje sve češće zbog činjenice da elektronski mediji postaju sve češće sredstvo ostvarivanja komunikacije među djecom (Popadić, 2009).

Zlostreba djece i učenika se kao vid vršnjačkog nasilja prema autorima Cicvarićima odnosi na sve one radnje i ponašanja koja pojedinci ili institucije vrše u cilju onemogućavanja

kvalitetnih uslova za fizički, moralni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta (Cicvarić, R, Cicvarić Ž, J 2009).

Zanemarivanje i nemarno postupanje podrazumijeva uskraćivanje osnovnih životnih potreba jednog djeteta. Svako živo biće ima svoje fizičke i psihičke potrebe koje se moraju zadovoljavati ukoliko se želi postići kvalitetan razvoj ličnosti. Nebriga o djetetu i neobraćanje pažnje na njegove potrebe dovodi do posljedica koje mogu ostaviti doživotni trag. Djeci je potrebno obezbijediti hranu, čistu vodu, odjeću i zdravstvenu zaštitu, a to je obaveza ne samo staratelja, već i šire društvene zajednice. Prema autorki Vujović zanemarivanje razvojnih potreba djeteta podrazumijeva zapostavljanje njegovih psihičkih, odnosno fizičkih potreba, koje izazivaju ozbiljna oštećenja djetetovog zdravlja i daljeg razvoja (Vujović, 2009). Djeca koja su žrtve zanemarivanja često nijesu same toga svjesne, pa nijesu u mogućnost da potraže pomoć i dođu do adekvatnog rješenja. Kod djece koja pate od ovog oblika nasilja često je prisutna depresija i mnogi drugi poremećaji ličnosti. Zanemarivanje djece prema ovoj autorki privlači znatno manju pažnju stručnjaka iz ove oblasti od skoro svih drugih oblika zlostavljanja ili zanemarivanja. Prema nekim vodećim istraživanjima koja je navela ova autorka, a koja su sproveli Žegarac i Obretković zanemarivanje se javlja kao vodeći oblik nasilja u više od 35% slučajeva (Obretković, Žegarac, 1998).

Eksploatacija djece/učenika jeste vrlo složen oblik nasilja. Najčešće se dovodi u vezu sa ekonomskim faktorima, ali često biva pomenuta i seksualna eksploatacija djece. Djeca nijesu u mogućnosti da se samostalno odupru ovom vidu nasilja. Ovaj vid nasilja može se manifestovati na razne načine, a neki od njih su i zloupotreba kod usvajanja djece, korišćenje djece u cilju vršenja nedozvoljenih kažnjivih radnji. Autori Cicvarići navode da je eksploatacija učenika takav oblik nasilja koji ostavlja brojne posljedice na fizički, moralni, emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj učenika (Cicvarić, R, Cicvarić Ž, J 2009), što potvrđuje i autorka Vujović, da eksploatacija obuhvata i dopuštanje i ohrabrivanje protivpravnog ponašanja kao što su prosjačenje, prostitucija djece i sprečavanje socijalnih kontakata, korišćenje nedozvoljenih supstanci koje za posledicu imaju gubitak razvojne autonomije ličnosti (Vujović, 2009).

2. 3 Posljedice vršnjačkog nasilja

Analizirajući prethodna teorijska saznanja koja su navedena može se zaključiti da su posljedice vršnjačkog nasilja veoma kompleksne i da vršnjačko nasilje ostavlja trag na cjelokupan razvoj djeteta. Kakve će biti posljedice vršnjačkog nasilja zavisi od brojnih faktora. Prema navodima Stanimirović posljedice za žrtvu i njeno trajno oštećenje osjećanja dostojanstva, smanjen prag samopoštovanja, povjerenja u institucije i pojedince, a često se izaziva osjećaj bespomoćnosti, gađenja prema samom sebi i drugima. Ova autorka smatra da su tjelesne posljedice često vidljive, dok je osjećaj straha vrlo neprijatno osjećanje žrtve, kao i ugroženosti fizičkog i psihičkog integriteta nastalo usled uočavanja ili anticipiranja neke realne opasnosti koja nekada može biti i zamišljena opasnost (Stanimirović, 2019).

Različiti oblici vršnjačkog nasilja ostavljaju različite posljedice na žrtvu nasilja. Nemoguće je reći da jedan oblik nasilja uvijek izaziva jednu određenu posledicu jer faktori koji utiču na karakter posljedica međusobno se prepliću i uzajamno djeluju. Svaki oblik nasilja zahtijeva određeni tretman kako bi se prevazišle posljedice i omogućilo žrtvi nasilja da nastavi da se razvija u pravcu zdrave i zrele osobe. Fizičko nasilje neminovno sa sobom nosi posljedice koje se odražavaju na tjelesno zdravlje osobe, ali to nijesu jedine posljedice koje ova vrsta nasilja ostavlja. Fizičko nasilje ostavlja često posljedice i na emocionalno i psihičko stanje žrtve, pa je potrebno opsežnije i detaljnije izvršiti preveniranje ovih posljedica.

Posljedice vršnjačkog nasilja utiču na cjelokupan razvoj djeteta, na njegovo fizičko i psihičko stanje. Sasvim je sigurno da vršnjačko nasilje najprije utiče na samopouzdanje i samopoštovanje žrtve, ali i na brojne druge socijalne vještine.

Posljedice prema Jevtić među vršnjacima su ozbiljne jer se ne mogu vezivati samo za fizičke povrede, već takve posljedice nastaju na psihosocijalnom ili emocionalnom planu. Ova autorka smatra da fizičke povrede žrtva mnogo lakše prevaziđe od psiholoških povreda (Jevtić, 2016). Takođe navodi da koji god oblik nasilja da se primijeni žrtva se osjeća povrijeđeno, nemoćno, slabije in ema sigurnost. Ovo isto potvrđuju autori Plut i Popadić (Plut, Popadić 2007:347). Autorka Jevtić smatra da posljedica vršnjačkog nasilja znači da se žrtva osjeća manje vrijednomi kod nje se javlja stalni strah da će se nasilje nad njom ponoviti. U principu ona smatra da postoje kratkoročne i dugoročne posljedice i navodi da su kratkoročne posljedice one koje žrtva trpi nakon doživljenog nasilja. Kod dugoročnih posljedica, za koje ona smatra da su opasnije odražavanje posljedica javlja se na razvoj same ličnosti.

Kao što se vidi iz iskustva različitih autora koja su zasnovana na određenim istraživanjima koja su skoro identična, posljedice vršnjačkog nasilja su veoma ozbiljne, dugotrajne, ostavljaju trag na djetetov psihoemocionalni razvoj i na njih treba obratiti posebnu pažnju kako bi se ublažili njihovi efekti na dijete.

2. 4 Podrška u prevazilaženju vršnjačkog nasilja

Mjere prevencije vršnjačkog nasilja različite su po svojoj složenosti i oslanjaju se na uvažavanje odgovarajućih principa. Prevazilaženje posljedica vršnjačkog nasilja javlja se kao potreba kada se već dogodi vršnjačko nasilje. Da bi se obezbijedilo efikasno prevazilaženje vršnjačkog nasilja potrebno je obezbijediti efikasno djelovanje brojnih faktora koji mogu doprinijeti efikasnom rješavanju ovog problema. Najvažniju ulogu u prevazilaženju vršnjačkog nasilja imaju roditelji i porodica. Vrlo je važno da dijete ima povjerenja u svoje roditelje, da odrasta u zdravom porodičnom okruženju jer jedino tako može biti slobodno da potraži pomoć roditelja kada postane žrtva vršnjačkog nasilja.

Šaljić ističe ulogu porodice u ostvarivanju preventivne funkcije škole kada je u pitanju vršnjačko nasilje (Šaljić, 2017). Često se dešava da roditelji reaguju burno na činjenicu da je njihovo dijete doživjelo vršnjačko nasilje, međutim važno je istaći da i u tako stresnim i traumatičnim situacijama roditelji treba da ostanu pribrani i razumni, kako bi mogli pružiti efikasnu i adekvatnu podršku svom djetetu. Dijete treba da je slobodno da svojim roditeljima traži pomoć kada ima problem, a roditelji treba da svom djetetu obezbijede porodično okruženje koje karakteriše ljubav i toplina. Često se dešava da djeca pate u tišini, pa roditelji kontinuirano moraju posvećivati pažnju svom djetetu i pratiti njegovo ponašanje i reakcije kako bi mogli uvijedjeti ukoliko dođe do promjena u njihovom ponašanju i reagovanju.

Kao faktor pružanja podrške učenicima koji su doživjeli nasilje škola takođe ima važnu ulogu. Od škole i organizacije njenog rada zavisi učestalost pojave vršnjačkog nasilja. Samim tim, javlja se potreba da škola organizuje brojne aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, ali potrebno je da škola omogućí djeci da stiču znanja o vršnjačkom nasilju kako bi mogli ovu pojavu na vrijeme prepoznati i znati kako da reaguju i kome da se obrate. Nastavnik treba sa učenicima da razvija odnos koji je zasnovan na razumijevanju i povjerenju, tako da su učenici slobodni da mu se obrate i zatraže pomoć i savjet. Šaljić navodi da je važno da nastavnik na adekvatan način ispunjava obaveze razrednog starješine kako bi se ostvarila preventivna funkcija škole u sferi vršnjačkog nasilja (Šaljić, 2017).

Pedagog i psiholog imaju važnu ulogu u procesu prevazilaženja vršnjačkog nasilja. Kroz razgovor sa učenicima treba da ih usmjeravaju u pravcu adekvatnog socijalnog razvoja i razvoja socijalnih vještina. Škola treba da predstavlja okruženje u kojem će učenici razvijati prijateljske odnose, a ne odnose koji se zasnivaju na bilo kojem obliku nasilja. Organizacija radionica na temu vršnjačkog nasilja ima veoma pozitivne efekte u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, pa se javlja potreba za češćim organizovanjem ovakvih aktivnosti. Šaljić navodi da stručni organi takođe mogu doprinijeti ostvarivanju preventivne funkcije škole u oblasti vršnjačkog nasilja i da nastavnici na taj način kroz zajednički rad i međusobnu saradnju mogu da zauzmu odgovarajući stav prema antisocijalnom ponašanju (Šaljić, 2017). Sa ovim stavom saglasan je

Autorka Marković ukazuje na značaj podrške vršnjaka u prevazilaženju vršnjačkog nasilja. Marković navodi da rezultati sadržaja koji su omogućeni učenicima mogu stvoriti uslove za poboljšanje djelovanja u ličnom, razrednom, ali i školskom planu jer na taj način vršnjaci vrše uticaj na poboljšanje radne atmosfere u školi i osjećaj pripadanja određenom kolektivu (Marković, 2014). Među vršnjacima treba razvijati empatiju, ljubav, poštovanje i slogu. Jedni drugima treba da budu snažan oslonac prilikom prevazilaženja brojnih traumatskih događaja, pa je sasvim sigurno da upravo vršnjaci omogućavaju jedni drugima da se razvijaju u pravom smjeru i sa uspjehom bore sa svim preprekama koje se javljaju na tom putu. Ovakav vid djelovanja porodice i škole je od važnosti za prevenciju vršnjačkog nasilja i poželjno je da se odvija uz sinergičnu koordinaciju oba subjekta.

Uzimajući u obzir važnost saradnje škole i porodice u sprečavanju pojave vršnjačkog nasilja moramo naglasiti da je to samo jedan od faktora koji doprinosi smanjenju ove društveno negativne pojave. Pored niza faktora društvene reakcije jedan od značajnih segmenata u sprečavanju ove pojave je generalna prevencija ovog oblika protivpravnog djelovanja kroz primjenu zakonskih normi prava. Dakle jasno je da je vršnjačko nasilje zabranjena radnja koja podrazumijeva između ostalog i društvenu reakciju na sprečavanju ove pojave u svakom društvu. Kao krajnji ishod društvene reakcije koji je nužan u sprečavanju ove pojave je primjena kaznene sankcije prema učiniocima, a ne samo djelovanje porodice i škole.

Kako bi se izvršio uvid u mogućnost preveniranja i prevazilaženja pojave vršnjačkog nasilja uvidom u pravne akte koji se odnose na vršnjačko nasilje dolazi se do određenih saznanja. Poznato je da maloljetna lica uživaju pravo na primjenu posebnih kaznenih sankcija upravo kako bi se na njih pozitivno uticalo da smanje svoju protivpravnu aktivnost i da se kroz

primjenu zakona na njih vaspitno utiče. Zbog toga se prema maloljetnim učiniocima krivičnog djela i prekršaja primjenju posebne vaspitne mjere ili mjere pojačanog nadzora od strane organa starateljstva ili roditelja, kao i primjena nekih blažih mjera kao što su vaspitni nalozi. Prema maloljetnicima se veoma rijetko primjenjuju najteže vrste krivičnih sankcija kao što je maloljetnički zatvor, a između ostalog uživaju i posebnu pravnu zaštitu i umrežnost u postupanju prilikom krivičnog progona u kome učestvuje i škola, porodica, državni organi i drugi. Kako navode autori Libman i Hrnčić postupanje prema maloljetnicima odavno se ne zasniva na zastarjelom retributivnom pristupu nego na aktuelnom i kvalitetnom restorativnom pristupu pravdi (Libman, Hrnčić 2007).

U pravnoj kvalifikaciji vršnjačkog nasilja ovakav termin nije poznat jer se nasilje nad vršnjacima zavisno od stepena nastale štete i načina preduzete radnje izvršenja od strane učinioca tretira ili kao prekršaj ili kao krivično djelo. Odluka od strane nadležnog tužilaštva vrši se uzimajući u obzir brojne okolnosti kao što su društvena opasnost kažnjivog djela ali i psiho-fizičko stanje učinioca i žrtve kao i porodične prilike u kojima maloljetnik boravi, kao i niz drugih okolnosti. Dakle, vršnjačko nasilje ne postoji u našem zakonodavstvu kao posebno kazneno djelo već se zavisno od brojnih okolnosti kvalifikuje ili kao prekršaj protiv javnog reda i mira ili kao krivično djelo lake tjelesne povrede, teške tjelesne povrede, nasilničko ponašanje ili neko drugo krivično djelo.

Najčešće se u praksi može čuti da je škola glavni nosilac odgovornosti za preveniranje i prevazilaženje vršnjačkog nasilja. Svoju preventivnu ulogu škola može ostvariti samostalno, ukoliko su u pitanju neki lakši oblici prekršaja i antisocijalnog ponašanja. Međutim, kako bi se obezbijedilo djelotvorniji uticaj škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja potrebno je da škola u ovom procesu ima podršku roditelja i lokalne zajednica, kako bi ostvarili uspješno ovaj veoma zahtjevan zadatak.

Popadić kao efikasan element prevencije vršnjačkog nasilja navodi povećan nadzor nad učenicima u školskom okruženju, ali i na putu od kuće do škole (Popadić, 2009). Svoj preventivni uticaj u odnosu na vršnjačko nasilje škola ostvaruje i kroz nastavne, ali često vrlo uspješno i kroz vannastavne aktivnosti. Kada je u pitanju organizacija vannastavnih aktivnosti od velikog značaja je da roditelji učenika budu uključeni u takve aktivnosti. Više aktera postiče i više rezultata, što ide u prilog saradnji porodice i škole u cilju prevazilaženja vršnjačkog nasilja. Stručni saradnici takođe mogu biti važni saveznici u prevenciji vršnjačkog nasilja. Svojim mišljenjima, iskustvima i sposobnostima mogu usmjeriti roditelje i nastavnike u pravcu

efikasnog prevazilaženja problema koji postoji. Njihova uloga važna je od samog početka, odnosno, od trenutka identifikacije vršnjačkog nasilja, pa sve do momenta njegovog uspješnog prevazilaženja.

Šaljić ističe važnost uloge lokalne sredine u procesu ostvarivanja preventivne uloge škole u oblasti vršnjačkog nasilja (Šaljić, 2017). Lokalna zajednica može ostvariti svoj doprinos kada je u pitanju pružanje podrške u prevazilaženju vršnjačkog nasilja. Predstavnici lokalne zajednice mogu da podstaknu učenike da razvijaju društveno poželje modele ponašanja, kao i da stiču socijalne vještine od kojih će imati korist i sami učenici, ali i svi članovi njihovog užeg i šireg okruženja. Planiranje i organizacija raznih kulturnih, obrazovnih i zabavnih programa i sadržaja pruža mogućnost učenicima da svoju energiju i rad usmjere u cilju usvajanja i razvijanja konstruktivnog ponašanja i odnosa sa vršnjacima, ali i podršku u prevazilaženju svih negativnih okolnosti, pa samim tim i prevazilaženje vršnjačkog nasilja.

Kako bi prevencija vršnjačkog nasilja bila efikasnija važno je izraditi preventivne programe koji će služiti roditeljima i nastavnicima u ostvarivanju prevencije vršnjačkog nasilja. Popadić navodi da je cilj preventivnih programa da smanje mogućnost pojave vršnjačkog nasilja (Popadić, 2009). Popadić dalje navodi da su zadaci preventivnih programa rješavanje socijalnih problema i razvijanje socijalnih vještina (Popadić, 2009). Brojni autori kao što su Popadić, Šaljić, Havelka, Ivić, kao i autori iz oblasti pedagoške i pravne struke kao što su Simović, Jovašević, Mikšaj-Todorović, Konstatinović naglašavaju izuzetno veliku važnost i ulogu nastavnika i stručnih saradnika, odnosno škole u ostvarivanju preventivne funkcije. Oni naglašavaju ništa manje važnom i ulogu porodice, kao i vršnjačke sredine koje imaju neposredni uticaj na generalnu prevenciju društveno štetnih pojava, kao što je vršnjačko nasilje.

3. ZNAČAJ SARADNJE PORODICE I ŠKOLE KAO FAKTORA PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

Značaj saradnje porodice i škole ogleda se u svim segmentima funkcionisanja škole, ali predstavlja i važan faktor kako bi se zajedničkim snagama radilo na kvalitetnom razvoju djeteta i njegovih emocionalnih i socijalnih vještina. Kada je u pitanju prevencija vršnjačkog nasilja partnerstvo porodice i škole predstavlja nezaobilaznu tačku u ovom procesu. Da bi se vršnjačko nasilje preveniralo, a u situacijama kada se dogodi uspješno saniralo, potrebno je da i roditelji i nastavnici budu svjesni da samo svojim zajedničkim radom, trudom i naporima mogu postići rezultate. Na taj način uviđaju moć njihove kvalitetne saradnje jer su roditelji najčešće oni koji najbolje poznaju prirodu svog djeteta, a to nastavnicima omogućava da izvrše dublji uvid u psihološko stanje djeteta i klimu porodičnih odnosa u kojima dijete odrasta. Nastavnici treba saradnju sa roditeljima da razvijaju od samog početka školovanja učenika, a onda kroz dalje školovanje da je nadograđuju i čine kvalitetnijom i stabilnijom.

Nikolić navodi da se nastavnici i roditelji trude da dijete zavoli školu i rad u školi, da radosno, sa voljom ide u školu i da sa zadovoljstvom ispunjava svoje radne obaveze u školi (Nikolić, Jovanović i drugi 2006). Saradnja porodice i škole može pružiti brojne koristi za sve učesnike nastavnog procesa, a te koristi najpozitivnije djeluju na učenike, roditelje i nastavnike. U prevenciji vršnjačkog nasilja škola i porodica ostvaruju svoju ulogu ne kao pojedinci, već kao partneri koji zajedničkim snagama djeluju u cilju podsticanja i usmjeravanja učenika. Šaljić navodi da su različiti oblici saradnje porodice i škole značajni za ostvarivanje preventivne funkcije škole (Šaljić, 2017). Koristi saradnje porodice i škole su mnogobrojne, a naročito u domenu prevencije vršnjačkog nasilja jer ona omogućava dublje i šire sagledavanje ove problematike, a samim tim zajednički rad roditelja i nastavnika može pružiti mogućnost za pravovremenu identifikaciju i eliminaciju vršnjačkog nasilja.

Opšte je poznato da škola osim svoje obrazovne funkcije ima i vaspitnu funkciju, a vaspitanje se stiče prvenstveno u porodičnom okruženju. Da bi se na dijete izvršili vaspitni uticaji potrebno je da roditelji i nastavnici svojim vlastitim primjerom podstiču djecu na adekvatno ponašanje i usvajanje društveno poželjnih oblika ponašanja, s obzirom na činjenicu da djeca na mlađem uzrastu najčešće uče po modelu.

Savremeni tempo života često roditeljima ne ostavlja puno slobodnog vremena, a ponekad ni dovoljno vremena da roditelji ostvaruju svoju vaspitnu funkciju na način na koji bi trebali, pa se samim tim nameće potreba da škola daje podršku i podsticaj učenicima, da ih usmjerava

kroz razne aktivnosti i sadržaje u pravcu sticanja adekvatnih socijalnih vještina i društveno poželjnih oblika ponašanja.

Brojni vaspitni i obrazovni zadaci škole uslovljeni su saradnjom porodice i škole, što znači da se mogu ostvariti jedino ukoliko nastavnici i roditelji saraduju i pružaju svoj maksimum kako bi dijete postiglo što bolje rezultate. Prodanović ističe da prosvjetni radnici treba da su upoznati sa principima saradnje sa roditeljima, kako bi saradnja bila efikasnija, a time se stvorili uslovi za uspješno ostvarivanje zadataka u školi i razvoj najmlađih (Prodanović, 2008). Međutim, saradnja porodice i škole jeste vrlo dinamičan proces koji je sklon brojnim uticajima i promjenama. Potrebno je uložiti velike napore da se ostvari kontinuitet u saradnji i da saradnja bude zasnovana na poštovanju, razumijevanju i toleranciji jer samo takvi modeli saradnje mogu imati značaj kada je u pitanju prevencija veoma složene pojave, kao što je vršnjačko nasilje.

Ukoliko su roditelji uključeni u nastavni proces i organizaciju raznih aktivnosti i sadržaja, to pruža mogućnost za dobijanje raznih, korisnih i inovativnih metoda koje se mogu pokazati kao vrlo efikasne u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

3. 1 Uslovi za uspješnu saradnju porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

S obzirom da se uspjeh na bilo kojem području ne može lako ostvariti ukoliko se ne stvore optimalni uslovi, sasvim je opravdano govoriti i o uslovima koje treba obezbijediti kako bi se postigla uspješna i efikasna saradnja porodice i škole koja će doprinijeti prevenciji vršnjačkog nasilja. Prodanović ističe da je neophodno da nastavnici poznaju načela saradnje sa roditeljima kako bi saradnja dala efikasne rezultate i bila uspješno ostvarena (Prodanović, 2008).

Komunikacija je najvažniji faktor svakog oblika saradnje, od nje sve počinje i od nje sve zavisi. Komunikacija koja je zasnovana na uzajamnom poštovanju i uvažavanju podstiče sagovornike na odgovorniji pristup i učešće, a to zapravo i jeste cilj kome se teži. Vilotijević navodi da komunikacija može biti jednosmjerna i dvosmjerna (Vilotijević, 2000), međutim kada se kroz komunikaciju želi postići saradnja porodice i škole koja će doprinijeti efikasnijem preveniranju vršnjačkog nasilja sasvim je opravdano reći da jednosmjerna komunikacija ne može dati očekivane rezultate, pa se kao nužan preduslov postavlja dvosmjerna komunikacija.

Roditelji i nastavnici treba da pružaju jedni drugima povratne informacije, razmjenjuju iskustva, stavove i mišljenja i na taj način grade konstruktivan odnos koji će omogućiti preveniranje vršnjačkog nasilja. Ukoliko nastavnici i roditelji vladaju kvalitetnim komunikacijskim vještinama, onda su u mogućnosti da pomognu učenicima da i oni razviju

kvalitetne komunikacijske vještine kako bi mogli sa svojim vršnjacima graditi prijateljske odnose, a ne odnose zasnovane na nasilju.

Šaljić navodi da je saradnja porodice i škole značajan faktor u procesu prevencije vršnjačkog nasilja i da obrazovni programi treba da pruže pomoć i podršku roditeljima u obavljanju roditeljske uloge i stvaranju porodičnog okruženja koje će djelovati podsticajno na učenike. (Šaljić, 2017). U cilju postizanja kvalitetne saradnje sa roditeljima nastavnici moraju posjedovati vještine koje će im omogućiti postizanje ovog cilja. Potrebno je kontinuirano usavršavanje nastavnika u cilju uspostavljanja kvalitetne i efikasne saradnje sa roditeljima kako bi omogućili prevenciju vršnjačkog nasilja. Nastavnik mora da bude sposoban da prepozna individualne karakteristike roditelja, njihove specifičnosti, da ih razumije i uvažava, da razvije kod roditelja osjećaj povjerenja i slobode da zatraže pomoć kada im je potrebna.

Kako navode Matejević i Jovanović (2017) porodica i škola predstavljaju dva najvažnija faktora kojima dijete pripada, pa je prirodno i sasvim prihvatljivo da postoji uzajamni partnerski odnos između porodice i škole. Nastavnici ne treba da isključuju roditelje iz školskog okruženja, već treba da im omoguće da aktivno učestvuju u izbor sadržaja i modela saradnje, da organizuju predavanja i seminare za roditelje kako bi roditelji razvijali svoju pedagošku kulturu i bili u mogućnosti da daju svoj doprinos. Sasvim je sigurno da nastavnici nijesu u mogućnosti da samostalno ostvare sve navedeno, već je važno da imaju podršku i usmjeravanje od strane Uprave škole u kojoj su zaposleni, ali i cjelokupnog planskog programa nadležnog ministarstva. Teme seminara i radionica mogu biti određene tako da roditeljima pruže mogućnost da se upoznaju sa veoma složenom pojavom kao što je vršnjačko nasilje. Radionice na temu pojma, oblika i sadržaja vršnjačkog nasilja pružaju roditeljima mogućnost sticanja dodatnih znanja kako bi mogli prepoznati vršnjačko nasilje. Ovakve radionice omogućavaju roditeljima da se upoznaju i sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja i da uvide na koji način mogu dati svoj doprinos u procesu preveniranja vršnjačkog nasilja.

4. PRIKAZ DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Vršnjačko nasilje je jedan od problema i škole i porodice. Budući da je problem vršnjačkog nasilja kompleksan i ishodi različitim negativnim posljedicama, posebno po samu djecu, kao vršioce ili žrtve, naša je intencija da prikupimo relevantne istraživačke pokazatelje koji bi poslužili za postepeno umanjivanje istaknutih uzroka i posljedica.

Od ključnog značaja je saradnja roditelja sa nastavnicima u procesu prevencije vršnjačkog nasilja. U stručnoj literaturi, možemo pronaći radove autora, koji apostrofiraju da nastavnici i roditelji imaju pozitivne stavove prema međusobnoj saradnji u prevenciji vršnjačkog nasilja (Sylaj, 2014). Ima i autora koji smatraju da je važno realizovati veći broj različitih oblika stručnog usavršavanja nastavnika u cilju sticanja edukacija vezanih za prevenciju vršnjačkog nasilja (Sylaj, 2014; Đurišić, 2015).

Proučavajući stručnu i naučnu literaturu, dolazimo do saznanja da je vršnjačko nasilje u velikoj mjeri zastupljeno u osnovnim školama (Đurišić, 2015). Fizičko nasilje je ujedno i najdominantniji oblik nasilja u školama. Smatra se da je potrebno da se primjenjuju preventivne i interventne mjere u cilju suzbijanja nasilja u osnovnim školama (Tomić, 2020). U vezi sa tim, pojedini autori smatraju da je potrebno na vrijeme identifikovati vršnjačko nasilje i postići kvalitetnu saradnju sa roditeljima kako bi se na vrijeme riješili problemi sa ponašanjem kod učenika (Bjelošević, Bjelošević i Hadžikapetanović, 2020).

Škola ima značajnu ulogu u procesu preuzimanja odgovornosti za uspostavljanje saradnje sa porodicama i organizaciji zajedničkih aktivnosti sa roditeljima (Campos et.al, 2015). Neophodno je da sve škole implementiraju različite programe i projekte čiji je cilj podučavanje nenasilne komunikacije, smanjenje nasilja u školama kao i aktivacija djece i mladih (Đurišić, 2015).

U pojedinim radovima (Zuković, Popović i Slijepčević, 2020; Corboz et.al, 2018) zapažamo da aktivnosti koje se doživljavaju važnijim su otvorena komunikacija i veća kontrola ponašanja djece, dok je učešće roditelja u školi manje važno. Uočeno je preklapanje između iskustva viktimizacije i zločina, posebno među dječacima. Multinomijski modeli faktora povezanih sa vršnjačkim nasiljem pokazuju da je za dječake neadekvatna ishrana bila povezana sa vršenjem vršnjačkog nasilja, ali ne i sa viktimizacijom, a doživljavanje tjelesnog kažnjavanja u školi u posljednjih mjesec dana bilo je značajno povezano i sa vršnjačkom viktimizacijom i sa počiniocem (Corboz et.al 2018).

Djeca koja su izložena nasilju u školi, imaju veću tendenciju da razviju osjećaj privrženosti, gojaznost, navike pušenja, konzumacije alkohola. Autori zaključuju da nenasilna, pozitivna disciplina daje bolje rezultate, dok je svaka vrsta nasilja povezana sa mnogim negativnim rezultatima (Ferrera et.al, 2019). Vršnjačke prosocijalne norme takođe služe kao zaštitni metod protiv izvršenja nasilja i viktimizacije (Shlater et.al, 2013).

Pojedine studije pokazuju da su dječaci nesrazmjerno izloženi opasnostima, uključujući istoriju o negativnim iskustvima iz djetinjstva, doživotnu upotrebu alkohola i upotrebu duvana u poređenju sa djevojčicama. Programi koji ciljaju na rodne norme koji angažuju dječake, djevojčice i porodice imaju veće šanse da budu uspješni u smanjenju vršnjačkog nasilja i promovisanju rodne ravnopravnosti (Ramaiya et.al, 2021).

Na bazi svega navedenog, može se uočiti da roditelji i nastavnici imaju važnu ulogu u pravovremenoj identifikaciji i djelovanju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, kao i da je sve više izražena potreba za organizovanjem većeg broja različitih oblika stručnog usavršavanja nastavnika s ciljem sticanja znanja i razvijanja sposobnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1 Problem istraživanja

Saradnja porodice i škole ima veoma značajnu ulogu u mnogim sferama funkcionisanja škole, a istovremeno omogućava i ostvarivanje brojnih funkcija škole u korist stvaranja adekvatnog i sigurnog okruženja koje će učenicima omogućiti pravilan i svestran razvoj.

Problem istraživanja odnosi se na objektivno procjenjivanje uloge saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Potrebno je utvrditi sve preduslove koje treba zadovoljiti kako bi saradnja bila efikasna u sferi preveniranja vršnjačkog nasilja, kao i izvršiti identifikaciju svih mogućih prepreka koje se mogu javiti prilikom realizacije saradnje porodice i škole u cilju njihove pravovremene eliminacije.

5.2 Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je utvrđivanje kvaliteta saradnje škole i porodice u svrhu efikasnijeg preveniranja vršnjačkog nasilja. Uloga saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja podrazumijeva rješavanje problema zajedničkim radom roditelja i prosvjetnog radnika. Partnerstvo porodice i škole može se odnositi i na edukaciju učenika i roditelja kako bi mogli prepoznati oblike vršnjačkog nasilja i negativne aspekte koje ono proizvodi u odnosu na dijete.

Saradnja porodice i škole omogućava nastavniku potpuniji i objektivniji uvid u ličnost učenika, kao i u porodični kontekst u kojem se dijete razvija i odrasta.

Da bi partnerstvo porodice i škole bilo realizovano na što višem i efikasnijem nivou u cilju prevencije vršnjačkog nasilja potrebno je precizno i jasno izabrati oblike i sadržaje koji će biti obuhvaćeni procesom saradnje, kao i navesti sve neophodne mjere prevencije vršnjačkog nasilja koje treba kroz partnerstvo realizovati.

5.3 Cilj istraživanja

Nasilje u školi se smanjuje kada se promovišu principi tolerancije i poboljša komunikacija i interakcija među učenicima. Od kvaliteta i kontinuiteta saradnje porodice i škole zavisi i način prevencije vršnjačkog nasilja. Željeni saradnički odnos nije jednostavno ostvariti naručito kada se uzmu u obzir raznovrsne i mnogobrojne prepreke koje se javljaju prilikom realizacije saradnje, kao i veoma delikatna priroda vršnjačkog nasilja. Analizirajući dosadašnju nastavnu praksu u crnogorskim školama, dolazi se do saznanja da je potrebno ostvariti prevazilaženje

problema i identifikaciju uzroka, oblika i inteziteta vršnjačkog nasilja, kao i preduzeti sve neophodne mjere kako bi rezultati bili što uspješniji.

Cilj istraživanja je utvrditi modele saradnje između porodice i škole u prevenciji vršnjačkog nasilja u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola.

5. 4 Zadaci istraživanja

Uzimajući u obzir prethodno definisani cilj istraživanja dolazi se do postavljanja pet istraživačkih zadataka:

1. Utvrditi modele i oblike saradnje koje nastavnici razvijaju sa roditeljima učenika sa problematičnim ponašanjem u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja.
2. Utvrditi kakvi su, po percepciji nastavnika efekti saradnje sa porodicama u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.
3. Utvrditi kakvi su, po percepciji roditelja efekti saradnje sa nastavnicima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.
4. Utvrditi probleme i prepreke prilikom ostvarivanja saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.
5. Utvrditi u kojoj mjeri su nastavnici osposobljeni u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja za saradnju sa porodicama u prevenciji vršnjačkog nasilja.

5. 5 Hipoteze istraživanja

Glavna hipoteza glasi: Pretpostavlja se da u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola preovlađuju roditeljski sastanci i individualni kontakti sa roditeljima, kao ustaljeni modeli saradnje između porodice i škole organizovani u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja.

Sporedne hipoteze su:

- Pretpostavlja se da su roditeljski sastanci i individualni kontakti najčešći modeli razmjene korisnih informacija u svrhu funkcionalne prevencije vršnjačkog nasilja.
- Pretpostavlja se da nastavnici pozitivno procjenjuju efekte saradnje porodice i škole u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.
- Pretpostavlja se da roditelji pozitivno procjenjuju efekte saradnje porodice i škole u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.
- Pretpostavlja se da roditelji nijesu u dovoljnoj mjeri uključeni u proces planiranja i organizovanja različitih sadržaja i aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

-
- Pretpostavlja se da nastavnici nijesu u dovoljnoj mjeri osposobljeni za kvalitetnu saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

5. 6 Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

Provjera postavljenih istraživačkih hipoteza, implicira primjenu kvantitativnih i kvalitativnih naučno-istraživačkih metoda. Ipak, treba naglasiti posebno značaj kvalitativnih metoda jer omogućavaju detaljnije istraživanje problematike saradnje škole i porodice u prevenciji vršnjačkog nasilja.

U radu je primijenjena metoda teorijske analize u kontekstu proučavanja stručnih i naučnih radova iz oblasti saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Deskriptivno-analičkom metodom sa kvantitativnog i kvalitativnog aspekta izvršilo se sagledavanje stavova nastavnika i roditelja prema saradnji u procesu prevencije vršnjačkog nasilja.

U istraživanju je upotrijebljena tehnika anketiranja kako bismo otkrili mišljenja i stavove ispitanika o proučavanoj problematici. Kao instrument primijenjen je upitnik. Napravljena su dva anketna upitnika, pri čemu smo jednim ispitali stavove i mišljenja nastavnika, a drugim stavove i mišljenja roditelja o partnerstvu porodice i škole u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja. U uvodnom dijelu upitnika dato je uputstvo za popunjavanje, naveden je razlog anketiranja, kao i saopštenje da je anketiranje anonimno. Upitnici su bili slični po sadržaju, ali su pitanja formulisana u skladu sa onim kome su namijenjena, posebna pitanja za nastavnike i roditelje. Forma pitanja određena je prema tome da li će upitnik popunjavati nastavnik ili roditelj. Anketnim upitnicima dobili smo odgovore na postavljene naučno istraživačke zadatke i njima smo htjeli utvrditi:

- modele i oblike saradnje koje nastavnici razvijaju sa roditeljima učenika sa problematičnim ponašanjem u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja
- kakvi su po percepciji nastavnika efekti saradnje sa porodicama u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja
- kakvi su po percepciji roditelja efekti saradnje sa nastavnicima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja
- probleme i prepreke prilikom ostvarivanja saradnje između škole i porodice u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

- u kojoj su mjeri nastavnici osposobljeni u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja za saradnju sa porodicama u prevenciji vršnjačkog nasilja

5. 7 Uzorak istraživanja

Ukupan uzorak istraživanja je 153, od toga je 72 roditelja i 81 nastavnik razredne nastave. U pitanju su nastavnici koji predaju u dva razreda drugog ciklusa (IV i V razred). Roditelji koji su obuhvaćeni uzorkom su roditelji učenika koji pohađaju navedene razrede istih škola. Uzorkom je obuhvaćeno ukupno šest osnovnih škola iz tri regije Crne Gore (južne, centralne i sjeverne regije).

Tabela Struktura uzorka po regijama Crne Gore

Regija Crne Gore i obuhvaćeni gradovi	Broj nastavnika	Broj roditelja	Broj osnovnih škola
Južna regija (Budva, Herceg Novi)	24	21	2
Centralna regija (Podgorica)	40	36	3
Sjeverna regija (Bijelo Polje)	17	15	1
Ukupno	81	72	6

5. 8 Organizacija i tok istraživanja

Istraživanje je realizovano u drugoj polovini mjeseca avgusta, 2022. godine, u periodu priprema za novu školsku godinu, kako bi se završilo prije početka nove školske godine. Istraživanju je prethodilo usmeno obavještenje za nastavnike i roditelje uz sklopljeni dogovor sa Upravom obuhvaćenih škola. Na inicijativu direktora obuhvaćenih škola, nazivi škola koje su učestvovala u istraživanju nijesu otkriveni, već su samo grupisani po regijama Crne Gore. Na zahtjev istraživača anketiranje je realizovano online sa ciljem postizanja ekonomičnosti u pogledu vremena i omogućavanja učestvovanja u proces istraživanja bez obzira na prostornu udaljenost, sa čim su svi ispitanici (roditelji i nastavnici) bili saglasni. Anketni upitnici su upućeni ispitanicima elektronskom poštom, a na isti način su i sakupljeni rezultati. Nakon prikupljanja svih rezultata, pristupilo se obradi podataka u kompjuterskom SPSS programu.

Kako bi se utvrdila značajnost razlika u mišljenjima i stavovima nastavnika i roditelja, primijenjen je hi-kvadrat test. Zbog prirode pitanja u anketnim upitnicima primijenjena je kvantitativna i kvalitativna obrada jer nijesu sva pitanja bila zatvorenig tipa, već je većina pitanja bila otvorenog tipa radi dubljeg sagledavanja stavova i mišljenja ispitanika o partnerstvu porodice i škole u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U okviru ovog poglavlja biće prikazani rezultati do kojih se došlo ovim istraživanjem. Rezultati će biti prikazani prema definisanim naučno-istraživačim zadacima, kroz osvrt na odgovore roditelja i nastavnika.

Modeli i oblici saradnje koje nastavnici razvijaju sa roditeljima učenika u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja

U okviru prvog naučno-istraživačkog zadatka roditeljima i nastavnicima je postavljeno po tri pitanja, što je ukupno šest pitanja. Ovim pitanjima željeli smo utvrditi koji su to modeli saradnje porodice i škole čija primjena omogućava pravovremeno detektovanje problematičnih ponašanja kod djece, odnosno učenika, i efikasniju prevenciju vršnjačkog nasilja. Pitanja koja su se odnosila na ovaj istraživački zadatak su pitanja pod rednim brojevima 8., 10 i 11. iz ankete za roditelje (Prilog broj 1), kao i pitanja pod rednim brojevima 4., 9 i 11. iz ankete za nastavnike (Prilog broj 2).

Prvo pitanje koje se odnosilo na ovaj istraživački zadatak je pitanje broj 4 iz ankete za roditelje, a isto pitanje postavljeno je i nastavnicima pod rednim brojem 9. Ovo pitanje se odnosilo na načine pomoću kojih roditelji dobijaju informacije o mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Rezultati pokazuju da i roditelji i nastavnici navode da najčešće na roditeljskim sastancima dobijaju, odnosno pružaju informacije o mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

Tabela broj 1 Prikaz odgovora roditelja

P8. O mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja najčešće saznajem:					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Preko sajta škole ili facebook stranice škole (on-line)	4	5.6	5.6	5.6
	Kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima	20	27.8	27.8	33.3
	Putem brošura i pismenih obavještenja	2	2.8	2.8	36.1
	Na roditeljskim sastancima	27	37.5	37.5	73.6
	Nije mi poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti	19	26.4	26.4	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 1 uočavamo da od ukupno 72 roditelja, njih 27 smatra da o mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja najčešće saznaju na roditeljskim sastancima, što istovremeno predstavlja 37.5% od ukupnog broja ispitanih roditelja. Njih 20, ekvivalentno 27.8%, navodi da o istom pitanju najčešće dobijaju informacije kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima, dok čak njih 19, u procentima 26.4%, navodi da im nije poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti. Kada su u pitanju sajtovi škole ili facebook stranice kao sredstvo obavještanja roditelja o navedenom pitanju njih četvoro se odlučilo za taj odgovor, što predstavlja 5.6%, dok se za obavještanje roditelja putem brošura i pisemnih obavještenja odlučilo njih dvoje, odnosno 2.8%.

Tabela broj 2 Prikaz odgovora nastavnika

P9. O mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja roditelje obavještavam:					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Preko sajta škole ili facebook stranice škole (on-line)	1	1.2	1.2	1.2
	Kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima	10	12.3	12.3	13.6
	Putem brošura i pismenih obavještenja	1	1.2	1.2	14.8
	Na roditeljskim sastancima	38	46.9	46.9	61.7
	Nije mi poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti	7	8.6	8.6	70.4
	Kombinovanjem prethodno navedenih načina	24	29.6	29.6	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Posmatrajući tabelu broj 2 možemo zapaziti da od ukupno 81 ispitanika, njih 38, odnosno 46.9%, navodi da su roditeljski sastanci najčešći model saradnje putem kojeg pružaju roditeljima informacije o mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Njih 24, odnosno 29.6% navode da prilikom obavještanja roditelja o mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja ne koriste isključivo jedan model saradnje, već kombinuju razne modele saradnje porodice i škole kako bi prenijeli obavještenja roditeljima, a kao obrazloženje navode da način na koji će pružiti informacije roditeljima, zavisi od vremenske organizacije, kao i same prirode aktivnosti koja će biti organizovana. Od ukupnog broja ispitanika njih 10, odnosno 12.3%, se opredijelilo za pružanje informacija roditeljima kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima, dok njih 7, u procentima 8.6% navodi da im nije poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti. Po jedan nastavnik se opredijelio za on-line prenošenje

informacija i prenošenje informacija putem brošura i pismenih obavještenja, što je ukupno 2 ispitanika, u procentima 2.4%.

Drugi par pitanja koji se odnosio na ovaj istraživački zadatak su pitanja pod rednim brojem 10 iz ankete za roditelje i pitanje broj 4 iz ankete za nastavnike. Pitanja su se odnosila na modele saradnje porodice i škole koji se najčešće primjenjuju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Na osnovu odgovora roditelja i nastavnika dolazi se do zaključka da su roditeljski sastanci, prema iskustvu roditelja i individualni kontakti, prema iskustvu nastavnika, najčešći oblici saradnje koji se primjenjuju u svrhu preveniranja vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 3 Prikaz odgovora roditelja

P10. Koji je oblik saradnje porodice i škole najčešće zastupljen tokom Vašeg dosadašnjeg iskustva u saradnji sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Roditeljski sastanci	51	70.83	70.83	70.83
	Individualni kontakti	12	16.67	16.67	87.50
	Radionice	4	5.55	5.55	93.05
	Predavanja	3	4.17	4.17	97.22
	Neki drugi oblik	2	2.78	2.78	100
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 3 uočavamo da od ukupno 72 roditelja, njih 51, odnosno 70.83% navodi da na osnovu njihovog dosadašnjeg iskustva najčešće saradnju sa školom ostvaruju kroz roditeljske sastanke u okviru kojih se bave i problematikom vršnjačkog nasilja. Individualni kontakti su drugi najzastupljeniji oblik saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, na osnovu odgovora 12 ispitanika, u procentima 16.67%. Za radionice se izjasnilo 4 ispitanika, odnosno 5.55%, a za predavanja 3 ispitanika, u procentima 4.17%. Dva ispitanika, u procentima 2.78%, odlučila su se za opciju neki drugi oblik, pri čemu su oba ispitanika navela da u cilju prevencije vršnjačkog nasilja sa školom najčešće saraduju u vidu volonterskih aktivnosti, pri čemu organizuju razne akcije i predavanja stručnjaka iz oblasti vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 4 Prikaz odgovora nastavnika

P4. Koji oblik saradnje sa porodicom najčešće primjenjujete u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	CumulativePercent
Valid	Roditeljski sastanci	29	35.80	35.80	35.80
	Individualni kontakti	31	38.27	38.27	74.07
	Radionice na temu vršnjačkog nasilja	12	14.82	14.82	88.89
	Diskusije na temu vršnjačkog nasilja	9	11.11	11.11	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Posmatrajući tabelu broj 4 možemo zapaziti da od ukupnog broja ispitanih nastavnika, njih 31, u procentima 38.27% navodi da su individualni kontakti najčešći model saradnje koji razvijaju sa roditeljima u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Za roditeljske sastanke opredijelilo se 29 nastavnika, odnosno 35.80%, a za radionice na temu vršnjačkog nasilja njih 12, u procentima 14.82%. Među ispitanicima bilo je i onih koji svoju saradnju sa roditeljima u cilju prevencije vršnjačkog nasilja realizuju putem diskusija na temu vršnjačkog nasilja. Od ukupnog broja ispitanika za ovu opciju odlučilo se njih 9, u procentima 11.11%. Anketni upitnik je imao i opciju da nastavnici navedu neki drugi oblik saradnje koji najčešće primjenjuju u saradnji sa roditeljima u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, međutim niko od ispitanika nije naveo nijedan drugi oblik, mimo navedenih.

Treće pitanje koji se odnosi na prvi istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 11 u anketi i za roditelje i za nastavnike. Pitanje se odnosilo na utvrđivanje načina na koji škola može podsticati roditelje na intezivniju saradnju sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Kada je riječ o ovom pitanju roditelji i nastavnici smatraju da bi češća organizacija raznih oblika saradnje sa roditeljima mogla da doprinese podsticaju roditelja na intezivniju saradnju sa školom kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 5 Prikaz odgovora roditelja

P11. Na koji način prema Vašem mišljenju škola može podstaći roditelje na intezivniju saradnju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Uključivanjem u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	25	34.7	34.7	34.7
	Češćim organizovanjem raznih oblika saradnje sa roditeljima	31	43.1	43.1	77.8
	Organizovanjem predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja	16	22.2	22.2	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu priložene tabele broj 5 zapažamo da od 72 ispitana roditelja, njih 31, u procentima 43.1%, smatra da bi češćim organizovanjem raznih oblika saradnje sa roditeljima roditelji mogli biti podstaknuti na intezivniju saradnju sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Kada su u pitanju razni oblici saradnje, pod tim se podrazumijeva kombinacija roditeljskih sastanaka, individualnih kontakata, radionica, seminara, diskusija i drugih aktivnosti u oblasti vršnjačkog nasilja. Njih 25, odnosno 34.7%, smatra da se roditelji mogu podstaći na intezivniju saradnju ukoliko bi im se omogućilo uključivanje u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Participacija roditelja u ovim aktivnostima pokazala se, prema mišljenju roditelja, veoma korisnom i efikasnom i zbog toga je treba intezivirati. Njih 16, u procentima 22.2% smatra da treba organizovati predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja kako bi roditelji dali veći doprinos kroz saradnju sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Roditelji navode da kroz predavanja na temu vršnjačkog nasilja mogu proširiti svoja znanja iz ove oblasti i na taj način unaprijediti svoje kompetencije da na adekvatan način ostvare doprinos i pruže mogućnost školi da ostvari svoju preventivnu funkciju u sferi vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 6 Prikaz odgovora nastavnika

P11. Na koji način prema Vašem mišljenju škola može podstaći roditelje na intezivniju saradnju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequenc	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Uključivanjem u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	29	35.8	35.8	35.8
	Češćim organizovanjem raznih oblika saradnje sa roditeljima (roditeljski sastanci, individualni kontakt, radionice, semari, diskusije)	30	37.0	37.0	72.8
	Organizovanjem predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja	21	25.9	25.9	98.8
	Neki drugi način	1	1.2	1.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Posmatrajući tabelu broj 6 zaključujemo da od ukupno 81 ispitanika, njih 30, u procentima 37.0% smatra da bi škola mogla da podstakne roditelje na intezivniju saradnju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja ukoliko bi se obezbijedila češća organizacija raznih oblika saradnje sa roditeljima. Ovaj podatak implicira potrebu kombinovanja raznih modela saradnje porodice i škole. Ne postoji model saradnje koji je najbolji, već postoje modeli saradnje koji u određenim situacijama i u cilju prevazilaženja određenih problema daju najbolje rezultate i pokazuju se kao najefikasniji. Da bi roditelji intezivnije sarađivali sa školom u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja potrebno je model saradnje prilagoditi uslovima u kojima se partnerstvo ostvaruje. Pod raznim oblicima saradnje porodice i škole podrazumijevaju se roditeljski sastanci, individualni kontakti, radionice na temu vršnjačkog nasilja, kao i diskusije na ovu temu. Određeni dio anketiranih nastavnika, njih 29, odnosno 35.8% smatra da bi uključivanjem roditelja u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja roditelji bili više podstaknuti na intezivniju saradnju sa školom u svrhu preveniranja vršnjačkog nasilja. Za opciju organizovanja predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja odlučilo se njih 21, odnosno 25.9%, dok se za neki drugi način opredijelio jedan ispitanik što predstvalja 1.2%.

Percepcija nastavnika o efektima saradnje sa roditeljima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja

Drugi naučno-istraživački zadatak je utvrđivanje percepcije nastavnika o efektima saradnje sa roditeljima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja. U vezi sa ovim zadatkom nastavnica je postavljeno četiri pitanja, a to su pitanja pod rednim brojevima 1., 2., 5. i 8. iz ankete za nastavnike (Prilog broj 2).

Prvo pitanje odnosilo se na zadovoljstvo nastavnika dosadašnjom saradnjom sa roditeljima. Skoro svi nastavnici dali su pozitivan odgovor kada je u pitanju zadovoljstvo njihovom dosadašnjom saradnjom sa porodicom.

Tabela broj 7 Prikaz odgovora nastavnika

P1. Da li ste zadovoljni Vašom dosadašnjom saradnjom sa porodicama Vaših učenika?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	76	93.8	93.8	93.8
	Ne	5	6.2	6.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 7 uočavamo da od ukupnog broja ispitanih nastavnika, a to je 81, njih čak 76, u procentima 93.8% navodi da su zadovoljni saradnjom sa porodicama svojih učenika, dok njih 5, ekvivalentno 6.2% navodi da nijesu zadovoljni saradnjom sa roditeljima svojih učenika.

Drugo pitanje u vezi sa navedenim istraživačkim zadatkom odnosilo se na ispitivanje efikasnosti dosadašnje saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Nastavnici saradnju sa porodicama učenika projenjuju kao efikasnu kada je u pitanju preveniranje vršnjačkog nasilja. Kao obrazloženje za takav stav navode da kroz saradnju sa roditeljima razvijaju određene strategije koje im omogućavaju uspješno identifikovanje pojave vršnjačkog nasilja i njeno prevazilaženje. Kroz saradnju sa roditeljima dolaze do saznanja o učenicima koja im omogućavaju bolje sagledavanje situacije, objektivniju sliku o prirodi i individualnim osobinama učenika, a sve to utiče na mjere predostrožnosti koje se preduzimaju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 8 Prikaz odgovora nastavnika

P2. U kojoj mjeri se Vaša dosadašnja saradnja sa porodicom pokazala efikasnom po pitanju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Veoma efikasna	28	34.6	34.6	34.6
	Efikasna	27	33.3	33.3	67.9
	Zadovoljavajuća	17	21.0	21.0	88.9
	Slabo efikasna	6	7.4	7.4	96.3
	Nijesam sarađivao/sarađivala sa porodicom u ovoj oblasti	3	3.7	3.7	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Posmatrajući tabelu broj 8 uočavamo da 28 nastavnika navodi da je njihova dosadašnja saradnja sa roditeljima učenika bila veoma efikasna u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, što predstavlja 34.6% od ukupnog broja ispitanih nastavnika. Njih 27, u procentima 33.3% navodi da saradnja sa roditeljima bila efikasna u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dok 17 ispitanika, u procentima 21.0%, svoju saradnju sa roditeljima u cilju prevencije vršnjačkog nasilja procjenjuje kao zadovoljavajuću. Kao slabo efikasnu saradnju sa roditeljima svojih učenika procijenilo je ukupno 6 nastavnika, odnosno 7.4% od ukupnog broja ispitanika, dok njih 3, u procentima 3.7%, navodi da nikada nijesu sarađivali sa roditeljima svojih učenika u ovoj oblasti.

Treće pitanje vezano za drugi istraživački zadatak je pitanje pod rednim broj 5 iz ankete za nastavnike, a odnosilo se na utvrđivanje stavova nastavnika o važnosti učešća roditelja u izbor oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Većina nastavnika smatra da je važno roditeljima omogućiti participaciju prilikom izbora oblika i sadržaja saradnje porodice i škole kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 9 Prikaz odgovora nastavnika

P5. Da li smatrate da je važno da roditelji učestvuju u izbor oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	67	82.7	82.7	82.7
	Ne	5	6.2	6.2	88.9
	Nijesam siguran/a	9	11.1	11.1	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Iz priložene tabele broj 9, uočavamo da 67 nastavnika, što predstavlja 82.7% od ukupnog broja ispitanika daje pozitivan odgovor kada je riječ o značaju učešća roditelja u izbor oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Kao obrazloženje za iskazani stav nastavnici navode da je participacija roditelja u domenu izbora oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja značajna jer partnerstvo može biti uspješno jedino u slučaju ravnopravnosti u pogledu mogućnosti izbora oblika i sadržaja saradnje. Nastavnici smatraju da roditelji treba da imaju mogućnost da se opredijele za oblik saradnje koji prema njihovom mišljenju može dati najefikasnije rezultate. Prilikom izbora sadržaja saradnje porodice i škole roditelji treba na osnovu svog iskustva i znanja da iskažu svoje mišljenje i daju predloge tema o kojima žele razgovarati i iznesu probleme koje uviđaju jer se na taj način omogućava i rješavanje istih. Posmatrajući tabelu primjećujemo da 9 nastavnika, odnosno 11.1% ispitanika navode da nijesu sigurni da je važno da roditelji učestvuju u izbor oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dok njih 5, ekvivalentno 6.2% smatra da to nije uopšte važno. Razlog za ovakav stav je uvjerenje nastavnika da roditelji najčešće nijesu dovoljno kompetentni da mogu ostvariti doprinos u ovoj oblasti.

Posljednje pitanje koje se odnosi na drugi istraživački zadatak je pitanje broj 8 iz ankete za nastavnike, a ono se odnosi na uvtrđivanje uvjerenosti nastavnika da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju tih problema.

Tabela broj 10 Prikaz odgovora nastavnika

P8. Da li vjerujete da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	67	82.7	82.7	82.7
	Ne	5	6.2	6.2	88.9
	Nijesam siguran/a	9	11.1	11.1	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli broj 10 uočavamo da čak 67 nastavnika, što predstavlja 82.7% od ukupnog broja anketiranih nastavnika, daje pozitivan odgovor kada je riječ o uvjerenju da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju takvih problema, dok njih 9, odnosno 11.1% nije sigurno kada je riječ o navedenoj situaciji. Njih 5, u procentima 6.2% dalo je negativan odgovor na postavljeno pitanje. Odgovori na ovo pitanje ukazuju na optimističan stav nastavnika po pitanju mogućnosti saradnje porodice i škole u cilju rješavanja problema vršnjačkog nasilja. Ovakav stav nastavnika pruža mogućnost za uspostavljanje kvalitetne saradnje sa roditeljima u ovoj oblasti, s obzirom da je vjera u pozitivan ishod određenih aktivnosti ključan preduslov za postizanje rezultata.

Percepcija roditelja o efektima saradnje sa nastavnicima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja

Treći istraživački zadatak se odnosio na utvrđivanje percepcije roditelja o efektima saradnje sa nastavnicima u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja. Roditeljima je u vezi sa ovim zadatkom postavljeno tri pitanja, a to su pitanja pod rednim brojevima 1., 2. i 7. iz ankete za roditelje (Prilog broj 2).

Prvo pitanje vezano za treći istraživački zadatak je pitanje sa rednim brojem 1 iz ankete za roditelje, a ono se odnosilo na utvrđivanje zadovoljstva roditelja njihovom dosadašnjom saradnjom sa školom. Na osnovu prikupljenih rezultata može se uvidjeti da je većina roditelja zadovoljna njihovom dosadašnjom saradnjom sa školom. Odgovori roditelja na ovo pitanje prikazani su u tabeli broj 11.

Tabela broj 11 Prikaz odgovora roditelja

P1. Da li ste zadovoljni Vašom dosadašnjom saradnjom sa školom?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	61	84.7	84.7	84.7
	Ne	11	15.3	15.3	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli broj 11 uočavamo da je 61 roditelj dao pozitivan odgovor, odnosno 84.7% od ukupnog broja anketiranih roditelja navodi da su zadovoljni njihovom dosadašnjom saradnjom sa školom. Suprotno tvrdi 11 roditelja, odnosno 15.3% od ukupnog broja anketiranih. Kao obrazloženje za date odgovore roditelji koji su dali pozitivan odgovor navode da su nastavnici uvijek spremni za saradnju i da njihovu saradnju karakteriše otvorenost, poštovanje, tolerancija i razumijevanje, dok roditelji koji su dali negativan odgovor kao obrazloženje navode da su razlozi njihovog nezadovoljstva neadekvatna vremenska dinamika i organizacija nastavnika i kasno pružanje povratnih informacija i odgovora na pitanja koja roditelji upućuju nastavnicima. Roditelji navode da su najčešće teme razgovora sa nastavnicima aktuelni problemi u školi koji su često vezani za problematično ponašanje učenika. U okviru ove problematike roditelji i nastavnici, prema iskustvima roditelja, najčešće razgovaraju o mjerama koje treba preduzeti u cilju stvaranja pozitivnog radnog okruženja, ali i o uticajima koje treba izvršiti na učenike kako bi se prevazišli neadekvatni modeli ponašanja učenika u cilju postizanja svestranog zdravog razvoja.

Drugo pitanje koje se odnosi na treći istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 2. iz ankete za roditelje. Pitanje se odnosilo na utvrđivanje efikasnosti dosadašnje saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Roditelji koji su sarađivali sa školom u ovoj oblasti navode da je njihova saradnja dala pozitivne efekte, međutim postoji i grupa roditelja koja se izjasnila da nikada nije sarađivala sa školom kada je u pitanju prevencija vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 12 Prikaz odgovora roditelja

P2. U kojoj mjeri se Vaša dosadašnja saradnja sa školom pokazala efikasnom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Veoma efikasna	21	29.2	29.2	29.2
	Efikasna	24	33.3	33.3	62.5
	Zadovoljavajuća	8	11.1	11.1	73.6
	Nijesam sarađivao/sarađivala sa školom u ovoj oblasti	19	26.4	26.4	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Kada je u pitanju percepcija roditelja o efektima saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, 21 roditelj, od ukupno njih 72, smatra da se njihova saradnja sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja pokazala veoma efikasnom, dok je kao efikasnu procjenjuje njih 24, odnosno 33.3%. Određeni broj roditelja smatra da je njihova saradnja sa školom zadovoljavajuća u sferi prevencije vršnjačkog nasilja, međutim 26.4% od ukupnog broja anketiranih roditelja navode da nikada nijesu sarađivali sa školom u ovoj oblasti, što je takođe značajan dio kada se uzme u obzir cjelokupan uzorak roditelja od 72 ispitanika. Efikasnost saradnje porodice i škole, prema iskustvima i mišljenjima roditelja, ogleda se u uspješnom prevazilaženju svih barijera koje se javljaju na putu adekvatnog razvoja učenika i obezbjeđivanja optimalnog radnog okruženja. Roditelji koji su saradnju sa školom procijenili kao efikasnu smatraju da nastavnici pružaju pravovremene povratne informacije, kao i to da uvijek pokazuju spremnost za saradnju i ulivaju uvjerenje u pozitivan ishod svih mogućih poteškoća i okolnosti. Prema iskustvima roditelja, efikasnost saradnje ostvaruje se i u domenu socijalizacije učenika i uspostavljanju kvalitetnih vršnjačkih odnosa. Roditeljki navode da imaju snažnu podršku nastavnika u ovoj sferi.

Treće pitanje koje se odnosi na treći istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 7 iz ankete za roditelje. Svrha ovog pitanja je utvrđivanje uvjerenosti roditelja da bi kontinuirana i planira saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema. Skoro svi roditelji su dali pozitivan odgovor, a rezultati dobijeni na osnovu ovog odgovora prikazani su u tabeli broj 13.

Tabela broj 13 Prikaz odgovora roditelja

P7. Da li vjerujete da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	67	93.1	93.1	93.1
	Nisam siguran/a	5	6.9	6.9	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Iz priloženih rezultata u tabeli broj 13, može se uočiti da 67 roditelja, što predstavlja čak 93.1% od ukupnog broja anketiranih roditelja, vjeruje da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla da doprinese efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema. Njih 5, odnosno 6.9% nije sigurno u ovu tvrdnju, dok onih koji uopšte ne vjeruju u navedenu tvrdnju nije bilo među anketiranim roditeljima. Ovakav stav roditelja upućuje nas na optimizam koji je prisutan kod roditelja u pogledu uspostavljanja saradnje sa školom. Kada postoji uvjerenje u pozitivne ishode, onda je uspješno prevazilaženje svih problema u domenu vršnjačkog nasilja olakšano jer pozitivni stavovi roditelja i nastavnika po ovom pitanju stvaraju uslove postizanja kvalitetnog partnerstva koje će pružiti priliku za preveniranje vršnjačkog nasilja.

Kroz hi kvadrat test uočili smo da nema statistički značajnih razlika u uvjerenjima nastavnika i roditelja, već se potvrdilo da obje strane vjeruju da kontinuirana i planirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja može doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema. Kvalitetna saradnja porodice i škole u domenu preveniranja vršnjačkog nasilja, prema mišljenjima roditelja i nastavnika, ogleda se u uzajamnom poštovanju, povjerenju i spremnosti za preduzimanje svih mjera u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Prema iskustvima roditelja i nastavnika, partnerstvo porodice i škole ima pozitivne ishode u oblasti prevencije vršnjačkog nasilja, a tome ide u prilog podatak da i roditelji i nastavnici navode da uspješno prevazile sve poteškoće u ovoj sferi.

Tabela broj 14 *Chi-square* ($df=1$)

	Roditelji	Nastavnici	
Da	67	67	134
Percent of total	46,528%	46,528%	93,056%
Ne	5	5	10
Percent of total	3,472%	3,472%	6,944%
Column totals	72	72	144
Percent of total	50,000%	50,000%	
Chi-square ($df=1$)	0,00	$p=1,0000$	
V-square ($df=1$)	0,00	$p=1,0000$	
Yates corrected Chi-square	,11	$p= ,7431$	
Phi-square	0,00000		
Fisher exact p, one-tailed		$p= ,6275$	
two-tailed		$p=1,0000$	
McNemar Chi-square (A/D)	51,68	$p= ,0000$	
Chi-square (B/C)	51,68	$p= ,0000$	

Problemi i prepreke prilikom ostvarivanja saradnje između škole i porodice u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

Četvrti naučno-istraživački zadatak odnosio se na utvrđivanje problema i prepreka prilikom ostvarivanja saradnje između škole i porodice u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. S obzirom na pretpostavku da je najčešća prepreka prilikom ostvarivanja saradnje na relaciji između škole i porodice nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja i organizovanja različitih sadržaja i aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, roditeljima i nastavnicima smo postavili ukupno 7 pitanja, a njima smo utvrdili koji su to problemi i prepreke na osnovu njihovog mišljenja, kao i to da li se navedena pretpostavka pokazala prihvatljivom ili ne.

Roditeljima je postavljeno četiri pitanja (5., 6., 9. i 12. iz ankete za roditelje), a nastavnicima tri pitanja (3., 10. i 12. iz ankete za nastavnike). Postavljenim pitanjima utvrdili smo koje probleme i prepreke uviđaju roditelji i nastavnici prilikom ostvarivanja njihove saradnje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, kao i to da li su roditelji po njihovom mišljenju i iskutvu, kao i na osnovu mišljenja i iskustva nastavnika u dovoljnoj mjeri uključeni u planiranje i organizovanje aktivnosti i sadržaja u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, što može takođe dovesti do barijera prilikom realizacije partnerstva porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Prvo pitanje koje se odnosi na četvrti istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 5 iz ankete za roditelje. Pitanje je imalo za cilj da se utvrdi da li su roditelji imali prilike da učestvuju u nekim organizovanim aktivnostima koje su usmjerene na sagledavanje i prevenciju vršnjačkog nasilja. Na osnovu njihovog dosadašnjeg iskustva, većina roditelja ističe da nikada nijesu imali takvu priliku, kao i to da ih škola nije pozivala učestvuju u planiranje i organizovanje pomenutih aktivnosti.

Tabela broj 15 Prikaz odgovora roditelja

P5. Da li ste imali prilike da učestvujete u nekim organizovanim aktivnostima usmjerenim na sagledavanje i prevenciju vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	8	11.1	11.1	11.1
	Ne	61	84.7	84.7	95.8
	Nisam siguran/a	3	4.2	4.2	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Odgovori roditelja na postavljeno pitanje, prikazani u tabeli broj 13, pokazuju da čak 61 roditelj, odnosno 84.7% od ukupnog broja anketiranih, nije imao priliku da učestvuje u nekim organizovanim aktivnostima usmjerenim na sagledavanje i prevenciju vršnjačkog nasilja u školi, dok je njih 8, odnosno 11.1%, imalo takvu priliku. U anketnom upitniku koji je namijenjen roditeljima, svi roditelji koji su dali pozitivan odgovor na ovo pitanje naveli su aktivnosti u kojima su učestvovali. Svi ispitanici koji su dali pozitivan odgovor među aktivnostima u kojima su učestvovali svrstavaju radionice za roditelje na temu vršnjačkog nasilja, javne diskusije za roditelje i nastavnike usmjerene na pomenutu problematiku, a nekoliko njih navodi da su zajedno sa nastavnicima članovi Tima za prevenciju vršnjačkog nasilja u školi koju pohađa njihovo dijete i da na taj način prate sve mjere koje se preduzimaju u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja, pa samim tim imaju mogućnost da daju svoj doprinos u ovoj sferi. Ukupno 3 ispitanika, odnosno 4.2%, nije moglo sa sigurnošću da se opredijeli ni za pozitivan, ni za negativan odgovor. Obrazloženje za takav stav nijesu naveli.

Drugo pitanje koje se odnosi na postavljene istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 6 u anketi za roditelje. Ovim pitanjem smo htjeli utvrditi da li su roditelji u dovoljnoj mjeri uključeni u aktuelna dešavanja u školi u okviru problematike vršnjačkog nasilja, tako da mogu uočavati razlike između dječaka i djevojčica u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja u školi.

Tabela broj 16 Prikaz odgovora roditelja

P6. Prema Vašem saznanju, da li postoje razlike između dječaka i djevojčica u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	24	33.3	33.3	33.3
	Ne	26	36.1	36.1	69.4
	Nisam siguran/a	22	30.6	30.6	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Posmatrajući rezultate uočavamo da 26 roditelja, odnosno 36.1% od ukupno 72 anketirana roditelja, smatra da ne postoje razlike u između dječaka i djevojčica u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja u školi, dok njih 24, odnosno 33.3% smatra da su razlike prisutne. Od ukupnog broja anketiranih roditelja njih 22, odnosno 30.6% smatra da ne mogu sa sigurnošću tvrdi ni jednu, ni drugu opciju. Na osnovu navedenog možemo vidjeti da roditelji nijesu srazmjerno podijeljeni kada su u pitanju odgovori na postavljeno pitanje. Na toj činjenici možemo izvesti zaključak da značajan dio anketiranih roditelja (30.6%) nema dovoljno iskustva i znanja da može sa sigurnošću uočavati i tumačiti navedenu pojavu, a sa našim tumačenjem saglasni su roditelji koji su navedenu našu tvrdnju naveli kao obrazloženje na postavljeno pitanje. Obrazloženje za odgovor da među dječacima i djevojčicama postoje razlike u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja roditelji navode da na osnovu njihovih saznanja i iskustava uočavaju da je nasilje mnogo češće među dječacima, da su dječaci najčešće počiniooci vršnjačkog nasilja. Takođe, navode da je među dječacima mnogo češće fizičko nasilje, dok su djevojčice češće počiniooci ili žrtve verbalnog nasilja, koje je teže uočiti, prevenirati, a kada se dogodi zahtijeva dugotrajni tretman kako bi se posljedice otklonile ili ublažile. Da razlike među dječacima i djevojčicama u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja ne postoje, tvrdi 36.1% roditelja. Oni smatraju da je navedena pojava jednako prisutna među dječacima i djevojčicama, kao i da se razni oblici vršnjačkog nasilja manifestuju jednako

kod oba pola. Smatraju da pol nije kategorija koja uslovljava učestalost i pojavne oblike vršnjačkog nasilja.

Pitanje pod rednim brojem 9 iz ankete za roditelje i rednim brojem 10 iz ankete za nastavnike takođe je bilo postavljeno u odnosu na četvrti istraživački zadatak. Svrha pitanja je bila da roditelji i nastavnici iznesu stavove i mišljenja o načinu na koji roditelji mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole kada je u pitanju prevencija vršnjačkog nasilja. Roditelji i nastavnici bili su saglasni po ovom pitanju smatrajući da roditeljima treba omogućiti davanje predloga o mjerama i aktivnostima koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 17 Prikaz odgovora roditelja

P9. Prema Vašem mišljenju na koji način roditelji mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole kada je u pitanju vršnjačko nasilje?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	29	40.3	40.3	40.3
	Organizovanjem javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja	23	31.9	31.9	72.2
	Iznošenjem ličnih stavova i iskustava roditelja	20	27.8	27.8	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 17, možemo vidjeti da 29 roditelja, što je zapravo 40.3% od ukupnog broja anketiranih roditelja smatra da davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole u okviru problematike vršnjačkog nasilja. Kao mjere koje se preduzimaju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja roditelji najčešće navode da je potrebno više razgovarati na temu problema vršnjačkog nasilja, da treba organizovati seminare i razne druge oblike edukacije roditelja i nastavnika u ovoj oblasti. Mjere prevencije vršnjačkog nasilja koje takođe navode roditelji su i obezbjeđivanje prisustva školskog policajca u školskom dvorištu, kao i jasno navođenje sankcija koje će se odnositi na učenike koji vrše vršnjačko nasilje. Za opciju organizovanja javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja, opredijelilo se ukupno 23 roditelja, ekvivalentno 31.9%, dok se za mogućnost iznošenja ličnih stavova i iskustava roditelja opredijelilo 20 roditelja, što je u procentima 27.8%. Iz priloženog možemo zaključiti da sve tri opcije koje

nude mogućnost participacije roditelja u školi sa zadatkom preveniranja vršnjačkog nasilja, dobijaju pozitivne procjene od strane roditelja.

Tabela broj 18 Prikaz odgovora nastavnika

P10. Prema Vašem mišljenju na koji način roditelji mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole kada je u pitanju vršnjačko nasilje?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilj	50	61.7	61.7	61.7
	Organizovanjem javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja	9	11.1	11.1	72.8
	Iznošenjem ličnih stavova i iskustava roditelja	22	27.2	27.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Posmatrajući tabelu broj 18 uočavamo da čak 61.7% od ukupnog broja anketiranih nastavnika smatra da bi roditelji mogli da podstaknu preventivnu ulogu škole u oblasti vršnjačkog nasilja davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Kao takođe uspješan način za postizanje ove uloge, nastavnici procjenjuju i iznošenje ličnih stavova i iskustava roditelja, a za ovu opciju odlučilo 27.2% anketiranih nastavnika. Određeni dio nastavnika, odnosno 11.1%. smatra da bi organizovanje javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja doprinijelo ostvarivanju ove uloge.

Sljedeće pitanje koje se odnosilo na probleme i prepreke koji se javljaju prilikom ostavriivanja saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja je pitanje broj 12 u anketi za roditelje i za nastavnike. Rezultati su prikazani u tabeli broj 19 (odgovori roditelja) i tabeli broj 20 (odgovori nastavnika).

Tabela broj 19 Prikaz odgovora roditelja

P12. Koje su najčešće prepreke prilikom ostvarivanja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nedostatak vremena roditelja	20	27.8	27.8	27.8
	Nezainteresovanost roditelja	22	30.6	30.6	58.3
	Nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju vršnjačkog nasilja	19	26.4	26.4	84.7
	Nema prepreka	11	15.3	15.3	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Prema mišljenju i iskustvu roditelja, predstavljenih kroz rezultate u tabeli broj 19, 30.6% roditelja od ukupnog broja anketiranih smatra da je nezainteresovanost roditelja najčešća prepreka prilikom postizanja partnerstva između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Ispitanici koji su dali ovakav odgovor navode da nema motivacije od strane škole da se bave ovom problematikom, da su za njih u ovoj oblasti nastavnici nedostupni sve do momenta dok se ne dogodi vršnjačko nasilje, a da im je jedini motiv za bavljenje ovom problematikom njihovo dijete, međutim, samo u slučaju kada postoji prijetnja da postane žrtva vršnjačkog nasilja. Njih 27.8%, smatra da je nedostatak vremena roditelja ključna prepreka, dok njih 26.4% smatra da je to nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti koje imaju za cilj prevenciju vršnjačkog nasilja. Kada je riječ o nedostatku vremena roditelja da se bave ovom problematikom, ovu prepreku prepoznali su i nastavnici. Roditelj daju obrazloženje da im tempo i način života ne dozvoljavaju da se bave ovako kompleksnom pojavom jer da bi u tome postigli rezultate moraju steći elementarna znanja o ovako kompleksnoj pojavi za šta, kako oni navode, nemaju vremena jer su okupirani borbom za opstanak i obezbjeđivanjem osnovnih životnih potreba. Postoje i roditelji koji smatraju da ne postoje prepreke prilikom ostvarivanja saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, a za tu opciju odlučilo se njih 15.3% od ukupnog broja anketiranih, a kao obrazloženje navode da ne postoje prepreke, ukoliko je volja i želja za kvalitetnim partnerskim odnosom prisutna i kod roditelja i kod nastavnika.

Tabela broj 20 Prikaz odgovora nastavnika

P12. Koje su najčešće prepreke prilikom ostvarivanja saradnje porodice i škole (u cilju prevencije vršnjačkog nasilja)?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Nedostatak vremena roditelja	27	33.3	33.3	33.3
	Nedostatak vremena nastavnika	2	2.5	2.5	35.8
	Nekompetentnost nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja	2	2.5	2.5	38.3
	Nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	28	34.6	34.6	72.8
	Nezainteresovanost roditelja	22	27.2	27.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Analizirajući tabelu broj 20, uočavamo da 34.6% od ukupnog broja anketiranih smatra da je nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja ključna prepreka prilikom ostvarivanja saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dok 33.3% navodi da je nedostatak vremena roditelja ključna prepreka prilikom ostvarivanja pomenute saradnje. Iz priložene tabele vidimo da 27.2%, smatra da je nezainteresovanost roditelja najčešća prepreka na putu ostvarivanja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Po 2.5% nastavnika, smatra da je nedostatak vremena nastavnika i nekompetentnost nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja prepreka za postizanje saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo izvesti zaključak da skoro svi roditelji i svi nastavnici uviđaju prepreke koje im stoje na putu ostvarivanja efikasnijih strategija za preveniranje različitih vidova vršnjačkog nasilja, kao i to da i roditelji i nastavnici navode da su te prepreke najčešće nezainteresovanost roditelja, nedostatak vremena roditelja i nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Kako bismo dobili objektivniju sliku o uključenosti roditelja u proces planiranja i organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja od strane škole, nastavnicima

smo postavili pitanje u okviru kojeg su trebali da se opredijele za jednu od ponuđenih tvrdnji i na taj način nas upute da li škola pruža mogućnost participacije roditeljima u aktivnostima usmjerenim u cilju prevencije i edukacije o vršnjačkog nasilju. Pitanje broj 3 iz ankete za nastavnike.

Tabela broj 21 Prikaz odgovora nastavnika

P3. Na osnovu Vašeg dosadašnjeg iskustva škola u kojoj radite omogućava roditeljima da (za svaku tvrdnju zaokružite jedan od ponuđenih odgovora): P3.1. Učestvuju u planiranju i organizovanju aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	53	65.4	65.4	65.4
	Ne	28	34.6	34.6	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Na osnovu pitanja 3.1 iz ankete za nastavnike čiji su rezultati prikazani u tabeli broj 21, uviđamo da 53 nastavnika od ukupnog broja anketiranih navode da roditelji učestvuju u planiranju i organizovanju aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dok njih 28 navodi da u školi u kojoj oni rade roditeljima nije pružena ta mogućnost.

Tabela broj 22 Prikaz odgovora nastavnika

P3. Na osnovu Vašeg dosadašnjeg iskustva škola u kojoj radite omogućava roditeljima da (za svaku tvrdnju zaokružite jedan od ponuđenih odgovora): P3.2. Prisustvuju seminarima, tribinama i radionicama na temu vršnjačkog nasilja					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	40	49.4	49.4	49.4
	Ne	41	50.6	50.6	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Pitanje 3.2 nam daje odgovor na pitanje da li roditelji imaju mogućnost da prisustvuju seminarima, tribinama i radionicama na temu vršnjačkog nasilja. Odgovori prikazani u tabeli 22, pokazuju da među nastavnicima postoji podijeljeno mišljenje jer njih 40 smatra da roditelji imaju tu mogućnost, dok njih 41 smatra da škola u kojoj rade ne omogućava roditeljima takvu priliku.

Tabela broj 23 Prikaz odgovora nastavnika

P3. Na osnovu Vašeg dosadašnjeg iskustva škola u kojoj radite omogućava roditeljima da (za svaku tvrdnju zaokružite jedan od ponuđenih odgovora): P3.3. Iznose svoje predloge i iskustva na temu vršnjačkog nasilja koji će doprinijeti prevenciji					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	58	71.6	71.6	71.6
	Ne	23	28.4	28.4	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Tabela broj 23 i odgovori na pitanje 3.3 iz ankete za nastavnike upućuje nas na podatak da 58 nastavnika od ukupnog broja ispitanih, a to je 81, navodi da roditelji imaju priliku da iznose svoje predloge i iskustva na temu vršnjačkog nasilja koji će doprinijeti prevenciji, dok njih 23, navodi da u školama u kojima oni rade ne postoji takva prilika za roditelje.

Osposobljenost nastavnika za saradnju sa roditeljima u cilju postizanja prevencije vršnjačkog nasilja

Peti istraživački zadatak, ujedno i posljednji, odnosio se na utvrđivanje mjere osposobljenost nastavnika u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja za saradnju sa porodicama u prevenciji vršnjačkog nasilja. Ovaj zadatak ispitivali smo kroz tri pitanja u okviru ankete za nastavnike, a to su pitanja pod rednim brojem 6., 7. i 14. Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da nastavnici rade na kontinuiranom usavršavanju kako bi mogli postići kvalitetniju saradnju sa roditeljima koja će moći ispuniti preventivnu ulogu kada je u pitanju vršnjačko nasilje.

Prvo pitanje koje se odnosi na ovaj istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 6. u anketi za nastavnike. Ovim pitanjem htjeli smo da utvrdimo da li nastavnici smatraju da u dovoljnoj mjeri poznaju sadržaje i oblike vršnjačkog nasilja u školi. Ovo pitanje je ujedno i pokazatelj koliko nastavnici mogu pružiti informacija roditeljima o vršnjačkom nasilju, na osnovu svojih znanja i iskustava.

Tabela broj 24 Prikaz odgovora nastavnika

P6. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	51	63.0	63.0	63.0
	Ne	7	8.6	8.6	71.6
	Nisam siguran/a	23	28.4	28.4	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Na osnovu rezultata prikazanih u tabeli 24, može se zaključiti da više od polovine anketiranih nastavnika, čak 63.0% tvrdi da su u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi. Sa druge strane, možemo da uočimo da njih 28.4%, nije sigurno da posjeduje ova znanja, dok njih 8.6% tvrdi da nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi. S obzirom na to da su nastavnici trebali u okviru ankete da navedu tvrdnje kojima će potkrijepiti svoje odgovore, dobili smo objektivniji uvid u postavljenu problematiku. Najčešći razlozi koje su nastavnici navodili kako bi obrazložili svoj pozitivan odgovor su navođenja da kontinuirano pohađaju seminare na temu vršnjačkog nasilja, da u školama u kojima rade postoje timovi koji su oformljeni za prevenciju vršnjačkog nasilja koji ih pravovremeno obavještavaju o aktuelnim dešavanjima kada je u pitanju vršnjačko nasilje. Kao razlozi njihovih pozitivnih odgovora javljaju se i brojne obuke, radionice i tribine koje imaju za cilj edukaciju nastavnika o vršnjačkom nasilju. Sa druge strane, nastavnici koji smatraju da nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja, kao i nastavnici koji ne mogu sa sigurnošću tvrditi ni pozitivnu, ni negativnu opciju, navode da su razlozi za takvo stanje veoma kompleksna priroda vršnjačkog nasilja i nedovoljna posvećenost javnosti ovoj problematici koja, po mišljenju nastavnika, zahtijeva kontinuirano praćenje i pravovremeno djelovanje, što na osnovu njihovog iskustva nije bio slučaj u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola u kojima rade anketirani nastavnici.

Nastavnik N. N. iz Podgorice koji je dao pozitivan odgovor:

“U našoj školi kontinuirano se održavaju seminari, radionice i predavanja na temu vršnjačkog nasilja. Činjenica je da sve to doprinosi mogućnosti da budemo upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja”.

Nastavnik N.N. iz Bijelog Polja koji je dao negativan odgovor

“Nijesam dovoljno upoznat sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja jer je ovaj problem veoma širok, a ne radi se ništa u cilju informisanja prosvjetnih radnika o ovom problemu. Nažalost, najčešće se djeluje tek kada se dogodi nasilje, a upravo neznanje i neupućenost dovode do tih problema”.

Sljedeće pitanje koje se odnosi na posljednji istraživački zadatak je pitanje broj 7 iz ankete za nastavnike. Ovim pitanjem utvrdili smo da li su nastavnici u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi. Nakon što su se odlučili za opciju a, b ili c, nastavnici su dali obrazloženja kojima su potkrijepili navedene tvrdnje. Većina nastavnika tvrdi da je u dovoljnoj mjeri upoznata sa mjerama koje se preduzimaju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 25 Prikaz odgovora nastavnika

P7. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	50	61.7	61.7	61.7
	Ne	9	11.1	11.1	72.8
	Nisam siguran/a	22	27.2	27.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Iz date tabele broj 25, jasno se vidi da 61.7% od ukupnog broja anketiranih, tvrdi da su u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi. Kao obrazloženje za ovakvu tvrdnju nastavnici navode da su imali prilike da se suoče sa prijetnjom od pojave vršnjačkog nasilja, prilikom čega su na osnovu svojih znanja i sposobnosti uspjeli da primijene adekvatne mjere i preveniraju pojavu vršnjačkog nasilja. Nasuprot njihovom stavu njih 27.2%, nastavnika ne može sa sigurnošću tvrditi ni pozitivnu, ni negativnu opciju, dok njih 11.1% tvrdi da nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja. Kao obrazloženje za navedenu tvrdnju ističu nekvalitetnu saradnju sa Pedagoško-psihološkom službom, kasno uočavanje pojave vršnjačkog nasilja, kao i nedostupnost kadra koji bi ih upoznao i obučio za adekvatnu primjenu mjera kojima bi prevenirali vršnjačko nasilje.

Nastavnik N.N. iz Podgorice koji je dao negativan odgovor:

„Da smo upoznati sa mjerama prevencije onoliko koliko je potrebno, ne bi vršnjačko nasilje bilo prisutno u ovoliko velikom broju. Neznanje i neupućenost takođe doprinose vršnjačkom nasilju. Ali ko da nas obuču, kada psiholozi i pedagozi drže svoja vrata zaključana za nastavnike, a nažalost često i za učenike i roditelje sa ovakvim

Posljednje pitanje koje se odnosilo na peti istraživački zadatak je pitanje pod rednim brojem 14 iz ankete za nastavnike. Ovim pitanjem smo nastojali da utvrdimo da li su nastavnici spremni da se usavršavaju kako bi postigli kvalitetniju saradnju sa porodicom i time obezbijedili efikasniju i cjelishodniju prevenciju vršnjačkog nasilja. Većina nastavnika iskazala je pozitivan stav u odnosu na postavljeno pitanje, dok manji dio smatra da im nije potrebno dodatno usavršavanje u ovoj oblasti.

S obzirom na to da smo izvršili uvid u stavove nastavnika o svom poznavanju sadržaja i oblika vršnjačkog nasilja, kao i mjera prevencije koje primjenjuju, prihvatljivim se pokazalo i anketiranje roditelja o navedenim pitanjima. Njihovi odgovori prikazani su u tabelama 26 i 27.

Tabela broj 26 Prikaz odgovora roditelja

P3. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	24	33.3	33.3	33.3
	Ne	16	22.2	22.2	55.6
	Nisam siguran/a	32	44.4	44.4	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele 26 uočavamo da 24 roditelja od njih upuno 72, smatra da je u dovoljnoj mjeri upoznato sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi. Kao razlog te tvrdnje navode da ih škola informiše o ovom pitanju, ali takođe navode da su do brojnih saznanja došli i zahvaljujući ličnom interesovanju za ovu aktuelnu problematiku.

Nasuprot tome, njih 16 daje negativan odgovor na postavljeno pitanje, dok njih 32 navodi da nijesu sigurni u svoj znanja kada je ova tematika u pitanju. Kao razlog za negativne odgovore navode navode da nemaju dovoljno vremena da se bave ovom problematikom, ali takođe smatraju da se prosvjetni radnici odgovorni ovu obalst. Uzimajući u obzir navedene odgovore može se izvesti zaključak da nedostatak vremena roditelja i njihovo nedovoljno posjedovanje znanja u okviru ove problematike grade uzročno-posljedičnu vezu.

Roditelj N.N. iz Podgorice koji je dao negativan odgovor

“U stalnoj trci da obezbijedim djeci osnovne životne potrebe nemam vremena da se bavim ovim pitanjem. To nije moja briga, već briga škole”.

Tabela broj 27 Prikaz odgovora roditelja

P4. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	24	33.3	33.3	33.3
	Ne	21	29.2	29.2	62.5
	Nisam siguran/a	27	37.5	37.5	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele 27, jasno se vidi da 24 roditelja, ekvivalentno 33.3% smatra da su upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja. Kao obrazloženje za navedene tvrdnje navode da ih nastavnici blagovremeno obavještavaju i da škola organizuje brojne radionice na kojima stiču znanja iz ove oblasti koja će im omogućiti da doprinesu preveniranju vršnjačkog nasilja.

Ukupno 21, odnosno 29.2% roditelja daje negativan odgovor, dok njih 27, u procentima 37.5% ispitanika smatra da nijesu sigurni da su u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja. Kao obrazloženje naveli su iste razloge kao za prethodno pitanje (nemaju dovoljno vremena da se bave ovom problematikom, takođe smatraju da su prosvjetni radnici odgovorni ovu obalst).

Radi jasnijeg sagledavanja razlika u stavovima roditelja i nastavnika odrađen je hi kvadrat test za pitanja 3 (anketa za roditelje) i 6 (anketa za nastavnike) tabela broj 28, kao i za pitanja 4 (anketa za roditelje) i 7 (anketa za nastavnike) tabela broj 29.

Tabela broj 28

Sadržaj i oblici vršnjačkog nasilja

	Roditelji	Nastavnici	
Da	24	58	82
Percent of total	19,048%	46,032%	65,079%
Ne	21	23	44
Percent of total	16,667%	18,254%	34,921%
Column totals	45	81	126
Percent of total	35,714%	64,286%	
Chi-square (df=1)	4,25	p= ,0393	
V-square (df=1)	4,22	p= ,0401	
Yates corrected Chi-square	3,48	p= ,0620	
Phi-square	,03373		
Fisher exact p, one-tailed		p= ,0316	
two-tailed		p= ,0513	
McNemar Chi-square (A/D)	0,00	p=1,0000	
Chi-square (B/C)	16,41	p= ,0001	

Tabela broj 29

Mjere prevencije vršnjačkog nasilja

	Roditelji	Nastavnici	
Da	14	24	38
Percent of total	12,844%	22,018%	34,862%
Ne	21	50	71
Percent of total	19,266%	45,872%	65,138%
Column totals	35	74	109
Percent of total	32,110%	67,890%	
Chi-square (df=1)	,60	p= ,4389	
V-square (df=1)	,59	p= ,4410	
Yates corrected Chi-square	,31	p= ,5763	
Phi-square	,00550		
Fisher exact p, one-tailed		p= ,2865	
two-tailed		p= ,5197	
McNemar Chi-square (A/D)	19,14	p= ,0000	
Chi-square (B/C)	,09	p= ,7656	

Po ovim pitanjima postoji statistički značajna razlika u odgovorima roditelja i nastavnika, mada je 37,5% roditelja odgovorilo da nije sigurno, pa je teško objektivno porediti ove odgovore.

Tabela broj 30 Prikaz odgovora nastavnika

P14. Da bih postigao/postigla kvalitetnu saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja spreman/sprema sam da:					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Pohađam seminare na temu sadržaja, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja	18	22.2	22.2	22.2
	Radim na kontinuiranom usavršavanju radi osposobljavanja za kvalitetnu saradnju sa porodicom kako bismo spriječili pojavu vršnjačkog nasilja	10	12.3	12.3	34.6
	Pohađam programe u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja koji su usmjereni na sticanje vještina za postizanje efikasnijeg partnerstva sa porodicom	16	19.8	19.8	54.3
	Smatram da mi nije potrebno dodatno usavršavanje za kvalitetniju saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	11	13.6	13.6	67.9
	Odgovori (a b)	16	19.8	19.8	87.7
	Odgovori (a c)	3	3.7	3.7	91.4
	Odgovori (b c)	7	8.6	8.6	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Analizirajući tabelu broj 30, uočavamo da 22.2%, pohađa seminare na temu sadržaja, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja, 12.3%, radi na kontinuiranom usavršavanju radi osposobljavanja za kvalitetnu saradnju sa porodicom kako bi spriječili pojavu vršnjačkog nasilja, 19.8%, pohađa programe u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja koji su usmjereni na sticanje vještina za postizanje efikasnijeg partnerstva sa porodicom. Sa druge strane 13.6%, smatra da im nije potrebno dodatno usavršavanje za kvalitetniju saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. S obzirom na to da su nastavnici mogli da se opredijele za više ponuđenih odgovora, dobili smo i sljedeće rezultate. Od ukupnog broja

anketiranih nastavnika, njih 19.8% navodi da pohađa seminare na temu sadržaja, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja i radi na kontinuiranom usavršavanju radi osposobljavanja za kvalitetnu saradnju sa porodicom kako bi spriječili pojavu vršnjačkog nasilja, dok njih 8.6% navodi da rade na kontinuiranom usavršavanju radi osposobljavanja za kvalitetnu saradnju sa porodicom kako bi spriječili pojavu vršnjačkog nasilja i pohađa programe u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja koji su usmjereni na sticanje vještina za postizanje efikasnijeg partnerstva sa porodicom. Treba dodati još i da se njih 3.7% izjasnilo da pohađa seminare na temu sadržaja, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja i pohađa programe u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja koji su usmjereni na sticanje vještina za postizanje efikasnijeg partnerstva sa porodicom.

Savjeti i preporuke roditelja i nastavnika za unapređenje saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

Prilikom realizacije istraživanja htjeli smo utvrditi koje savjete i preporuke roditelji i nastavnici imaju da upute jedni drugima kako bi njihova saradnja postala efikasnija u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja. Osim savjeta i preporuka za uspješniju saradnju, roditelji i nastavnici su iznijeli svoje stavove i mišljenja o mjerama koje treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja. Na osnovu dobijenih rezultata može se uočiti saglasnot između roditelja i škole kada su u pitanju navedene mjere i preporuke, pri čemu većina njih smatra da treba više uključiti roditelje u proces planiranja i organizovanja aktivnosti i sadržaja u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Odgovore na ova pitanja dobili smo na osnovu pitanja 13. i 15. u anketama i za roditelje i za nastavnike.

Tabela broj 31 Prikaz odgovora roditelja

P13. Prema Vašem mišljenju koje mjere treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Uključiti roditelje u proces organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	27	37.5	37.5	37.5
	Uvesti strože sankcije za djecu koja vrše nasilje	26	36.1	36.1	73.6
	Prisustvo školskog policajca u školskom dvorištu	19	26.4	26.4	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu priložene tabele broj 31 uočavamo da 27 roditelja, što predstavlja 37.5% od ukupnog broja anketiranih roditelja, smatra da treba uključiti roditelje u proces organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Oni vjeruju da bi se na taj način obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja. Kada su u pitanju konkretne aktivnosti koje se primjenjuju u svrhu preveniranja vršnjačkog nasilja, roditelji navode da se na osnovu njihovog iskustva pokazalo uspješnim uključivanje roditelja u organizaciju radionica na temu vršnjačkog nasilja, kao i organizacija diskusija koje se odnose na pomenutu problematiku. Roditelji navode da je prema njihovom mišljenju edukacija učenika o vršnjačkom nasilju zahtjevan proces i da bi trebalo roditelje više podstaći kako bi mogli svoja znanja i iskustva da prenesu djeci i na taj način ostavre svoju participaciju u organizovanju aktivnosti u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja. Za opciju uvođenja strožih sankcija za djecu koja vrše nasilje opredijelilo se njih 26, odnosno 36.1%, dok njih 19, odnosno 26.4% smatra da bi prisustvo školskog policajca u školskom dvorištu doprinijelo većoj prevenciji vršnjačkog nasilja.

Tabela broj 32 Prikaz odgovora nastavnika

P13. Prema Vašem mišljenju koje mjere treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja u školi?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Uključiti roditelje u proces organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	33	40.7	40.7	40.7
	Uvesti strože sankcije za djecu koja vrše nasilje	26	32.1	32.1	72.8
	Prisustvo školskog policajca u školskom dvorištu	22	27.2	27.2	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 32, uočavamo da 33 nastavnika, ekvivalentno 40.7% smatra da treba uključiti roditelje u proces organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dok njih 26, odnosno 32.1% smatra da treba uvesti strože sankcije za djecu koja vrše nasilje. Za prisustvo školskog policajca u školskom dvorištu opredijelilo se 22 nastavnika, što je zapravo 27.2% od ukupnog broja anketiranih nastavnika, a to je 81.

Na osnovu dobijenih odgovora može se uočiti da su roditelji i nastavnici saglasni kada su u pitanju mjere prevencije vršnjačkog nasilja koje treba uvesti, a to je veći nivo uključivanja roditelja u proces organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja.

Preporuke za poboljšanje partnerstva porodice i škole iznijeli su i roditelji i nastavnici u okviru odgovora na posljednje pitanje u anketama za roditelje i anstavnike, pitanje broj 15. Njihovi odgovori nas upućuju na zaključak da u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola treba češće organizovati razne modalitete saradnje porodice i škole, da se ne treba striktno pridržavati jednog ili dva modela, već da model saradnje treba da je uslovljen ciljem koji se njime želi postići. Kao uspješni modeli u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja pokazali su se roditeljski sastanci, individualni kontakti, radionice i seminari na temu vršnjačkog nasilja, debate i javne diskusije koje se bave ovom problematikom.

Tabela broj 33 Prikaz odgovora roditelja

P15. Koji su Vaši predlozi za unapređenje saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Češća organizacija raznih oblika saradnje porodice i škole	32	44.4	44.4	44.4
	Veća motivacija roditelja da učestvuju u saradnji u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	20	27.8	27.8	72.2
	Intezivnija edukacija roditelja i nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja	20	27.8	27.8	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

U tabeli broj 33 uočavamo da 32 roditelja, u procentima 44.4% smatra da je potrebna češća organizacija raznih oblika saradnje porodice i škole. Pod češćim organizovanjem raznih oblika saradnje porodice i škole, roditelji podrazumijevaju da treba češće organizovati roditeljske sastanke, individualne kontakte, radionice, diskusije i seminare na temu vršnjačkog nasilja. Roditelji navode da jedan model saradnje ne daje uvijek najefikasnije rezultate kada je u pitanju prevencija vršnjačkog nasilja, već smatraju da modele saradnje porodice i škole treba uskladiti sa ciljem koji se želi postići i sa samom prirodom problema koji postoji.

Od ukupnog broja anketiranih roditelja, njih 20, u procentima 27.8% smatra da je potrebna veća motivacija roditelja da učestvuju u saradnji u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Roditelji pod većom motivacijom koja je neophodna da bi učestvovali u saradnji sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja podrazumijevaju veći nivo interesovanja svih roditelja za ovu oblast. Oni smatraju da škola, odnosno nastavnici treba da motivišu roditelje za saradnju i da im ukažu na korisne efekte koji se uspješnom saradnjom mogu postići. Potreba za većom motivacijom javlja se kao rezultat nedovoljne upućenosti roditelja u samu problematiku vršnjačkog nasilja, a prema odgovorima roditelja zaključuje se da oni taj zadatak pripisuju nastavnicima. Potrebu intezivnije edukacije roditelja i nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja uviđa 20 roditelja, odnosno 27.8% njih od ukupno 72 anketirana roditelja.

Tabela broj 34 Prikaz odgovora nastavnika

P15. Koji su Vaši predlozi za unapređenje saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Češća organizacija raznih oblika saradnje porodice i škole	44	54.3	54.3	54.3
	Veća motivacija roditelja da učestvuju u saradnji u cilju prevencije vršnjačkog nasilja	16	19.8	19.8	74.1
	Intezivnija edukacija roditelja i nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja	21	25.9	25.9	100.0
	Total	81	100.0	100.0	

Po istom pitanju anketirani su i nastavnici, a njihovi odgovori prikazani su u tabeli broj 34. Posmatrajući datu tabelu uvidamo da više od polovine anketiranih nastavnika, njih 44, u procentima 54.3%, smatra da treba češće organizovati razne oblike saradnje porodice i škole kako bi se postigla veća mogućnost prevencije vršnjačkog nasilja. Kako roditelji, tako i nastavnici smatraju da se naizmjeničnim smjenjivanjem raznih oblika saradnje porodice i škole može unaprijediti kvalitet saradnje. Nastavnici navode iste modele saradnje koje su naveli i roditelji, a to su roditeljski sastanci, individualni kontakti, radionice, seminari i diskusije na temu vršnjačkog nasilja. Od ukupnog broja anketiranih nastavnika, a to je 81, njih 21, u procentima 25.9% smatra da je roditeljima i nastavnicima potrebna intezivnija edukacija u oblasti vršnjačkog nasilja, dok njih 16, u procentima 19.8% smatra da je neophodna veća motivacija roditelja da učestvuju u saradnji u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Nastavnici koji su se odlučili za ovu opciju, navode da roditelji nijesu u dovoljnoj mjeri zainteresovani za saradnju sa školom i da se kod roditelja, na osnovu njihovog iskustva, uvđa nedostatak motivacije da ostvare svoj doprinos u ovoj problematici. Iz toga proističe potreba da nastavnici prije svega motivišu roditelje za saradnju, da ih podstaknu na razmišljanje o ovoj oblasti i da im ukažu na sve koristi koje se mogu ostvariti uspostavljanjem kvalitetnog partnerstva.

Anketom za roditelje utvrdili smo i interesovanje roditelja za sticanje dodatnih znanja o oblicima i mjerama prevencije vršnjačkog nasilja, s obzirom na to da većina njih smatra da nije u dovoljnoj mjeri upoznata sa oblicima i mjerama prevencije vršnjačkog nasilja ili to ne može

sa sigurnošću tvrditi. Pitanje broj 14 iz ankete za roditelje omogućilo nam je uvid u stavove roditelja povodom ovog pitanja.

Tabela broj 35 Prikaz odgovora roditelja

P14. Da li ste zainteresovani za sticanje dodatnih i novih znanja o oblicima i mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školama?					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Da	62	86.1	86.1	86.1
	Ne	10	13.9	13.9	100.0
	Total	72	100.0	100.0	

Na osnovu tabele broj 35, uočavamo ohrabrujuće podatke, a to je da od ukupnog broja anketiranih roditelja (72), njih 62, u procentima 86.1% zainteresovano za sticanje dodatnih i novih znanja o oblicima i mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školama. Manji procenat roditelja, 13.9%, nije zainteresovano za sticanje dodatnih znanja u oblasti vršnjačkog nasilja.

7. ZAKLJUČAK

Saradnja porodice i škole, kao i vršnjačko nasilje predstavljaju teme koje su u obrazovno-vaspitnoj praksi uvijek aktuelne. Upravo zbog svoje aktuelnosti, ali i kompleksnosti, zahtijevaju planski pristup i odgovorno postupanje kako bi se omogućilo uspješno ostvarivanje svestranog razvoja učenika i njihova socijalizacija. Ovo istraživanje realizovano je u šest osnovnih škola iz tri regije Crne Gore, pri čemu su tri škole iz centralne regije, dvije škole iz južne regije i jedna škola iz sjeverne regije Crne Gore. Ukupan uzorak je 153 ispitanika. U istraživanju je učestvovalo 72 roditelja i 81 nastavnik. Primijenjena je tehnika anketiranja, a kao instrument primijenjena su dva anketna upitnika, jedan za roditelje i jedan za nastavnike. Anketnim upitnicima prikupljeni su podaci koji su obrađeni u SPSS programu. Dobijeni podaci omogućili su dobijanje odgovora na postavljena naučno-istraživačka pitanja.

U istraživačkom dijelu rada definisana je jedna glavna hipoteza i pet pomoćnih, odnosno, sporednih hipoteza. Odgovori roditelja i nastavnika dali su uslove za potvrđivanje prve sporedne hipoteze koja glasi: Pretpostavlja se da su roditeljski sastanci i individualni kontakti najčešći modeli razmjene korisnih informacija u svrhu funkcionalne prevencije vršnjačkog nasilja. Prema odgovorima roditelja i nastavnika na pitanja koja su postavljena u cilju dobijanja odgovora koji će služiti za potvrđivanje ili odbacivanje prve sporedne hipoteze, zaključuje se da su prema procjeni roditelja roditeljski sastanci najčešći model saradnje koji razvijaju sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Nastavnici na prvo mjesto stavljaju individualne kontakte, ali odmah nakon njih su navedeni i roditeljski sastanci što takođe ide u korist potvrđivanja prve sporedne hipoteze.

Kako bismo izvršili procjenu efekata saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja od strane nastavnika, postavili smo određeni dio pitanja nastavnicima i tako izvršili uvid u njihove stavove, mišljenja i iskustva. Skoro svi nastavnici vjeruju da bi planirana i kontinuirana saradnja porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovih problema. Ovakav stav nastavnika upućuje na postojanje optimizma u pogledu efekata saradnje porodice i škole, što ide u prilog postizanju uspješnih rezultata u cilju prevazilaženja problema vršnjačkog nasilja jer je od velike važnosti da nastavnici i roditelji vjeruju u moć njihovog partnerstva. Takođe, nastavnici pokazuju spremnost za saradnju i ističu da su skoro svi u potpunosti zadovoljni njihovom dosadašnjom saradnjom sa porodicama učenika. Veliki dio nastavnika saradnju sa roditeljima u cilju prevencije vršnjačkog nasilja procjenjuje kao efikasnu, a to omogućava potvrđivanje druge

sporedne hipoteze koja glasi: Pretpostavlja se da nastavnici pozitivno procjenjuju efekte saradnje porodice i škole u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja.

Istraživanje je bilo usmjereno i na utvrđivanje stavova roditelja po pitanju efikasnosti saradnje sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Veći procenat roditelja navodi pozitivna iskustva kada je u pitanju saradnja sa školom. Roditelji smatraju da je njihova dosadašnja saradnja sa nastavnicima u oblasti vršnjačkog nasilja i njegove prevencije bila vrlo efikasna i da je njihovo iskustvo pokazalo da saradnja porodice i škole daje rezultate u pogledu prevencije vršnjačkog nasilja. Treća sporedna hipoteza glasi: Pretpostavlja se da roditelji pozitivno procjenjuju efekte saradnje porodice i škole u kontekstu prevencije vršnjačkog nasilja. Navedena hipoteza je na osnovu prikupljenih i obrađenih podataka potvrđena i zaključuje se da roditelji vjeruju u pozitivne efekte saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Roditelji pokazuju uvjerenost da kontinuirana saradnja sa školom koja je zasnovana na uzajamnom poštovanju, razumijevanju i toleranciji može da ostvari rezultate u procesu preveniranja vršnjačkog nasilja.

Kada su u pitanju problemi i prepreke koji se javljaju prilikom uspostavljanja saradnje porodice i škole sasvim je sigurno i utvrđeno njihovo priustvo. Prepreke mogu biti različite prirode, a četvrta sporedna hipoteza odnosila se upravo na utvrđivanje prepreka koje se najčešće javljaju prilikom realizacije partnerstva porodice i škole. Četvrta sporedna hipoteza glasi: Pretpostavlja se da roditelji nijesu u dovoljnoj mjeri uključeni u proces planiranja i organizovanja različitih sadržaja i aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Postavljena hipoteza je potvrđena od strane roditelja. Na pitanje da li su imali prilike da učestvuju u nekim organizovanim aktivnostima usmjerenim na sagledavanje i preveniranje vršnjačkog nasilja čak 84.7% roditelja navodi da nijesu imali takvu priliku. Ovi rezultati pokazuju da je prema iskustvu roditelja njihova participacija u planiranju i organizovanju aktivnosti koje se ostvaruju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja ograničena i da je roditeljima uskraćena takva mogućnost. Sa druge strane, nastavnici navode iskustva koja su suprotna u odnosu na iskustva roditelja. Nastavnicima je postavljeno pitanje da li roditelji imaju mogućnost da učestvuju u planiranju i organizovanju aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, pri čemu čak 65.4% tvrdi da je u školi u kojoj su zaposleni roditeljima pružena takva mogućnost. Oni navode da su roditelji uključeni u organizaciju radionica na temu vršnjačkog nasilja, kao i da škola u kojoj oni rade pruža roditeljima mogućnost da razgovaraju sa stručnim saradnicima, nastavnicima i predstavnicima školske institucije o problematici vršnjačkog nasilja. Takođe, nastavnici navode da su roditelji ponekad i organizatori radionica na temu vršnjačkog nasilja, a ne samo

posmatrači i saradnici. Na pitanje da li je roditeljima pružena prilika da prisustvuju seminarima, tribinama i radionicama na temu vršnjačkog nasilja, 50.6% od ukupnog broja anketiranih nastavnika daje negativan odgovor, dok 49.4% pozitivno reaguju na ovo pitanje. Od nastavnika je traženo da iznesu svoje iskustvo i u pogledu sljedećeg pitanja koje se odnosilo na mogućnost roditelja da iznose svoje predloge i iskustva na temu vršnjačkog nasilja koja će doprinijeti prevenciji vršnjačkog nasilja. Većina nastavnika navodi da je roditeljima ukazana ovakva prilika, odnosno pozitivan odgovor na ovo pitanje dalo je 58 nastavnika, u procentima 71.6%. Ukoliko analiziramo odgovore nastavnika i njihova iskustva i percepciju o uključenosti roditelja u proces planiranja i organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja, dolazi se do odbacivanja četvrte sporedne hipoteze, što ukazuje na oprečnost u mišljenjima i iskustvima roditelja i nastavnika u ovom domenu.

Osim nedovoljne uključenosti roditelja u procese usmjerene na prevenciju vršnjačkog nasilja, istraživanje je pokazalo da se u procesu realizacije saradnje porodice i škole javljaju i sljedeće prepreke: nezainteresovanost roditelja za sažardnju, nedostatak vremena roditelja za saradnju sa školom, kao i nedovoljna znanja i sposobnosti nastavnika da uspostavi kvalitetnu saradnju sa roditeljima u domenu prevencije vršnjačkog nasilja.

Posljednja sporedna hipoteza odnosila se na osposobljenost nastavnika da uspostave kvalitetnu saradnju sa roditeljima u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja. Peta sporedna hipoteza glasi: Pretpostavlja se da nastavnici nijesu u dovoljnoj mjeri osposobljeni za kvalitetnu saardnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Postavljena hipoteza je odbačena jer odgovori nastavnika pokazuju da nastavnici redovno i kontinuirano rade na usavršavanju u ovoj oblasti u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja. Takođe, nastavnici pokazuju spremnost za permanentno usavšavanje i svjesno uviđaju potrebu za ovakvim pristupom uzimajući u obzir veoma složenu prirodu vršnjačkog nasilja. Nastavnici tvrde da u dovoljnoj mjeri poznaju principe, načela i oblike efikasne saradnje, a takođe i oblike, sadržaje i mjere preveniranja vršnjačkog nasilja. Jedinstvo ovih znanja omogućava im uspješno uspostavljanje saardnje sa roditeljima u cilju preveniranja vršnjačkog nasilja.

Na osnovu odgovora roditelja i nastavnika zaključuje se da u aktuelnoj nastavnoj praksi crnogorskih škola preovlađuju roditeljski sastanci i individualni kontakti sa roditeljima, kao ustaljeni modeli saradnje između porodice i škole organizovani u svrhu prevencije vršnjačkog nasilja. Ovim odgovorima potvrđena je glavna hipoteza. U cilju ispitivanja glavme hipoteze postavljen je određeni dio pitanja i nastavnicima i roditeljima. Na osnovu tih pitanja izvršili

smo uvid u oblike i modele koji se primjenjuju u nastavnoj praksi crnogorskih škola kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja

Od roditelja i nastavnika traženo je da iznesu svoja mišljenja o mjerama koje treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja u školi. Roditelji i nastavnici bili su saglasni u ovom pogledu, pa oba aktera partnerskog odnosa smatraju da treba više uključiti roditelje u proces planiranja i organizovanja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Osim toga, određeni procenat roditelja i nastavnika uviđa potrebu za uvođenjem strožih sankcija za djecu koja vrše nasilje, kao i potrebu za prisustvom školskog policajca u školskom dvorištu.

U završnom dijelu istraživanja od roditelja i nastavnika traženo je da iznesu svoje preporuke i predloge za postizanje kvalitetnije saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja. Obije strane uviđaju potrebu za češćim organizovanjem raznih inovativnih modela saradnje porodice i škole, kao i potrebu za većom motivacijom roditelja da aktivno učestvuju u saradnji sa školom. Predlog za intenzivniju edukaciju roditelja i nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja dali su i roditelji i nastavnici, a važno je istaći da su skoro svi ispitanici spremni da se dodatno usavršavaju u ovoj oblasti.

Na osnovu teorijskog i empirijskog dijela rada zaključuje se da je potreba za saradnjom porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja nezaobilazan faktor. Škola i porodica predstavljaju jedinstvo koje ima neizmjernu moć u pogledu uticanja na ponašanje djece, odnosno učenika. Saradnju porodice i škole treba poduprijeti poštovanjem, uvažavanjem, razumijevanjem, tolerancijom i empatijom, a kao rezultat toga postiže se efikasna prevencija vršnjačkog nasilja.

8. LITERATURA

1. Bjelošević, E, Bjelošević, S i Hadžikapetanović, H. (2020). Peer violence as a problem of the modern society, *Psychiatria Danubina*, 32 (3), Zagreb.
2. Campos, S. (2015). Family-school cooperation in the context of inclusion of children with special educational needs, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 171 (2), Viseu.
3. Cicvarić, R., Žunić – Cicvarić, J. (2009). *Nasilje u školi*, Užički centar za prava, Užice.
4. Corboz, J. (2018). Children's peer violence perpetration and victimization, Prevalence and associated factors among school children in Afghanistan, 13 (2)
5. Đurišić, M. (2015). Peer violence in Serbia from the standpoint of researchers: implications for further research, *Primary school Veselin Masleša*, 10 (2), Beograd.
6. Ferrara, P. (2019). Physical, psychological and social impact of school violence on children, *Italian Journal of Pediatrics*, 45 (2), Roma.
7. Ilić, M, Nikolić, R, i Jovanović, B. (2006). *Školska pedagogija*, Filozofski fakultet, Banja Luka.
8. Ilić, M, Nikolić, R, i Jovanović, B. (2008). *Školska pedagogija*, Filozofski fakultet, Banja Luka.
9. Janković, P. (2008). *Pretpostavke uspješne saradnje porodice i škole*, Pedagoški fakultet, Sombor.
10. Jevtić, B. (2016). *Daroviti - žrtve verbalnog vršnjačkog nasilja*, Filozofski fakultet u Nišu – Department za pedagogiju, Niš.
11. Joković, J. (2020). *Determinante, faktori i intervencije nasilja prema djeci, Vaspitanje i obrazovanje* 2/2020, Podgorica.
12. Jovanović, M. (2014). *Komunikacija i saradnja između porodice i škole*, Beogradska defektološka škola, Beograd.
13. Konstantinović, Vilić, S, Ristanović, V, Kostić, M. (2012). *Kriminologija*, Pravni fakultet u Nišu, Niš.
14. Libman, M, Hrnčić, J. (2007). *Priručnik za specijalističku obuku u vještinama medijacije između oštećenog i maloljetnog učinioca*, Centar za posredovanje – medijaciju, Beograd.

-
15. Marković, M. (2014). Učenici kao akteri u prevenciji vršnjačkog nasilja u školi, Specijalna edukacija i rehabilitacija, Beograd.
 16. Matejević, M, Jovanović, M. (2017). Uključenost roditelja u školske aktivnosti. Godišnjak za pedagogiju, 2(1), Niš.
 17. Mijanović, N. (2018). Zbornik: Ne nasilju – jedinstven društven odgovor, Vršnjačko nasilje u periodu rane adolescencije, Centar modernih znanja, Banja Luka.
 18. Popadić, D. (2009). Nasilje u školama, Institut za psihologiju, Beograd.
 19. Prodanović, Lj. (1979). U čemu, kad, kako...sarađivati s roditeljima u predškolskoj ustanovi, Pedagoška akademija za predavače, Beograd.
 20. Prodanović, Lj. (2008). Saradnja prosvetnog radnika sa roditeljima, Profikomp Beograd.
 21. Rakić, J. (2015). Zbornik: Pravne teme, Pojam i oblici vršnjačkog nasilja, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar.
 22. Ramiya, A. (2021). Understanding the Relationship Between Adverse Childhood Experiences, Peer-Violence Perpetration, and Gender Norms Among Very Young Adolescents in Indonesia: A Cross-Sectional Study, Journal of Adolescent Health, 69 (1), Baltimor, Merilend.
 23. Ratković, Ž. (2013). Zbornik: Vršnjačko nasilje, Definisane i vrste nasilja među djecom i maloljetnicima, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
 24. Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja, Ljetopis socijalnog rada, 18 (3), Sarajevo.
 25. Stamatović, J, Stojanović, I. (2019). Zbornik radova: Škola u prevenciji vršnjačkog nasilja, Pedagoški fakultet u Užicu, (21),Užice.
 26. Stanimirović, Lj. (2019). Vršnjačko zlostavljanje – psihološki i psihijatrijski aspekti, Sestrinska riječ, Beograd.
 27. Stojaković, P. (2002). Pedagoška psihologija I, Filozofski fakultet, Banja Luka.
 28. Sumonja S. (2013). Zbornik: Vršnjačko nasilje, Nasilje putem interneta kao oblik maloljetničkog vršnjačkog nasilja, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
 29. Sylaj, V. (2014). School – family collaboratuon towards violence prevention in school pupils, European Scientific Journal, Priština.
 30. Šaljić, Z. (2017). Prevencija antisocijalnog ponašanja učenika, Univerzitet u Beogradu.
 31. Tomić, M. (2020). Ispitivanje karakteristika vršnjačkog nasilja. Master rad, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

-
32. Vejnović, D. (2013). Zbornik: Vršnjačko nasilje, Teorija i praksa vrsta vršnjačkog nasilja, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
 33. Vilotijević, M. (2000). Didaktika, Učiteljski fakultet, Beograd.
 34. Vručinić, Ž. (2013). Zbornik: Vršnjačko nasilje, Nasilje među vršnjacima – pojam, karakteristike, etiologija, fenomenologija, Visoka škola unutrašnjih poslova, Banja Luka.
 35. Vujaklija, M. (1986). Leksikon stranih riječi i izraza, Prosveta, Beograd.
 36. Vujović, T. (2009). Od žrtve do delinkveta, Filozofski fakultet, Nikšić – Institut za sociologiju, Nikšić.
 37. Zuković, S, Popović i Slijepčević, S. (2019). Capacity of the Family System for Peer Violence Prevention, The New Educational Review, Beograd.

9. PRILOZI

9. 1 Prilog broj 1 Anketni upitnik za roditelje

ANKETNI UPITNIK ZA RODITELJE

Poštovani,

Pred Vama se nalazi anketni upitnik čiji je cilj utvrditi značaj saradnje porodice i škole kao faktora prevencije vršnjačkog nasilja. Anketni upitnik je anonimn, a rezultati će se koristiti isključivo u istraživačke svrhe prilikom izrade Master rada na temu Saradnja porodice i škole kao faktor prevencije vršnjačkog nasilja. Upitnik ćete popuniti tako što ćete zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora ili dopunjavanjem Vašeg odgovora na označenom mjestu.

Unaprijed hvala na saradnji.

1. Da li ste zadovoljni Vašom dosadašnjom saradnjom sa školom? Obrazložite Vaš odgovor.

2. U kojoj mjeri se Vaša dosadašnja saradnja sa školom pokazala efikasnom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

- a) Veoma efikasna
- b) Efikasna
- c) Zadovoljavajuća
- d) Slabo efikasna
- e) Nijesam sarađivao/sarađivala sa školom u ovoj oblasti

3. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

4. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

5. Da li ste imali prilike da učestvujete u nekim organizovanim aktivnostima usmjerenim na sagledavanje i prevenciju vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Ako je Vaš odgovor pozitivan, navedite koje su to aktivnosti. _____

6. Prema Vašem saznanju, da li postoje razlike između dječaka i djevojčica u pogledu vrste i učestalosti vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

7. Da li vjerujete da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

8. O mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja najčešće saznajem:

a) Preko sajta škole ili facebook stranice škole (on-line)

b) Kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima

c) Putem brošura i pismenih obavještenja

d) Na roditeljskim sastancima

e) Nije mi poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti

f) Neki drugi način _____

9. Prema Vašem mišljenju na koji način roditelji mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole kada je u pitanju vršnjačko nasilje?

a) Davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

b) Organizovanjem javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja

c) Iznošenjem ličnih stavova i iskustava roditelja

d) Neki drugi način _____

10. Koji je oblik saradnje porodice i škole najčešće zastupljen tokom Vašeg dosadašnjeg iskustva u saradnji sa školom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

a) Roditeljski sastanci

b) Individualni kontakti

c) Radionice

d) Predavanja

e) Neki drugi oblik _____

11. Na koji način prema Vašem mišljenju škola može podstaći roditelje na intenzivniju saradnju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

- a) Uključivanjem u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja
- b) Češćim organizovanjem raznih oblika saradnje sa roditeljima
- c) Organizovanjem predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja
- d) Neki drugi način _____

12. Koje su najčešće prepreke prilikom ostvarivanja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

13. Prema Vašem mišljenju koje mjere treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja u školi?

14. Da li ste zainteresovani za sticanje dodatnih i novih znanja o oblicima i mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školama?

- a) Da
- b) Ne

Objasnite svoj odgovor. _____

15. Koji su Vaši predlozi za unapređenje saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

9.2 Prilog broj 2 Anketni upitnik za nastavnike

ANKETNI UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Poštovani,

Pred Vama se nalazi anketni upitnik čiji je cilj utvrditi značaj saradnje porodice i škole kao faktora prevencije vršnjačkog nasilja. Anketni upitnik je anonimn, a rezultati će se koristiti isključivo u istraživačke svrhe prilikom izrade Master rada na temu Saradnja porodice i škole kao faktor prevencije vršnjačkog nasilja. Upitnik ćete popuniti tako što ćete zaokružiti jedan ili više ponuđenih odgovora ili dopunjavanjem Vašeg odgovora na označenom mjestu.

Unaprijed hvala na saradnji.

1. Da li ste zadovoljni Vašom dosadašnjom saradnjom sa porodicama Vaših učenika?

a) Da

b) Ne

Objasnite Vaš odgovor. _____

2. U kojoj mjeri se Vaša dosadašnja saradnja sa porodicom pokazala efikasnom po pitanju prevencije vršnjačkog nasilja?

a) Veoma efikasna

b) Efikasna

c) Zadovoljavajuća

d) Slabo efikasna

e) Nijesam sarađivao/sarađivala sa porodicom u ovoj oblasti

3. Na osnovu Vašeg dosadašnjeg iskustva škola u kojoj radite omogućava roditeljima da (za svaku tvrdnju zaokružite jedan od ponuđenih odgovora):

3.1 Učestvuju u planiranju i organizovanju aktivnosti u cilju prevencije vršnjakog nasilja

DA

NE

3.2 Prisustvuju seminarima, tribinama i radionicama na temu vršnjačkog nasilja

DA

NE

3.3 Iznose svoje predloge i iskustva na temu vršnjačkog nasilja koji će doprinijetu prevenciji

DA

NE

4. Koji oblik saradnje sa porodicom najčešće primjenjujete u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

a) Roditeljski sastanci

b) Individualni kontakti

c) Radionice na temu vršnjačkog nasilja

d) Diskusije na temu vršnjačkog nasilja

e) Nešto drugo _____

5. Da li smatrate da je važno da roditelji učestvuju u izbor oblika i sadržaja saradnje porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

6. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa sadržajem i oblicima vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

7. Da li smatrate da ste u dovoljnoj mjeri upoznati sa mjerama prevencije vršnjačkog nasilja u školi?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

Objasnite Vaš odgovor. _____

8. Da li vjerujete da bi planirana i kontinuirana saradnja između porodice i škole u sferi rješavanja problema vršnjačkog nasilja mogla doprinijeti efikasnijem prevazilaženju ovakvih problema?

a) Da

b) Ne

c) Nisam siguran/sigurna

9. O mjerama i aktivnostima koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja roditelje obavještavam:

a) Preko sajta škole ili facebook stranice škole (on-line)

b) Kroz razgovor sa razrednim starješinom i ostalim nastavnicima

c) Putem brošura i pismenih obavještenja

d) Na roditeljskim sastancima

e) Nije mi poznato da je škola ikada organizovala takve aktivnosti

f) Kombinovanjem prethodno navedenih načina

10. Prema Vašem mišljenju na koji način roditelji mogu da podstaknu preventivnu ulogu škole kada je u pitanju vršnjačko nasilje?

-
- a) Davanjem predloga o mjerama koje treba preduzeti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja
 - b) Organizovanjem javnih diskusija na temu vršnjačkog nasilja
 - c) Iznošenjem ličnih stavova i iskustava roditelja
 - d) Neki drugi način _____

11. Na koji način prema Vašem mišljenju škola može podstaći roditelje na intezivniju saradnju u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?

- a) Uključivanjem u proces planiranja aktivnosti koje škola organizuje u cilju prevencije vršnjačkog nasilja
- b) Češćim organizovanjem raznih oblika saradnje sa roditeljima
- c) Organizovanjem predavanja na temu pojma, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja
- d) Neki drugi način _____

12. Koje su najčešće prepreke prilikom ostvarivanja saradnje porodice i škole (u cilju prevencije vršnjačkog nasilja)?

- a) Nedostatak vremena roditelja
- b) Nedostatak vremena nastavnika
- c) Nekompetentnost nastavnika u oblasti vršnjačkog nasilja
- d) Nedovoljna uključenost roditelja u proces planiranja aktivnosti u cilju prevencije vršnjačkog nasilja
- e) Nezainteresovanost roditelja
- f) Nešto drugo _____

13. Prema Vašem mišljenju koje mjere treba preduzeti kako bi se obezbijedila prevencija vršnjačkog nasilja u školi?

14. Da bih postigao/postigla kvalitetnu saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja spreman/spremna sam da (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora):

- a) Pohađam seminare na temu sadržaja, oblika i mjera prevencije vršnjačkog nasilja
- b) Radim na kontinuiranom usavršavanju radi osposobljavanja za kvalitetnu saradnju sa porodicom kako bismo spriječili pojavu vršnjačkog nasilja
- c) Pohađam programe u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja koji su usmjereni na sticanje vještina za postizanje efikasnijeg partnerstva sa porodicom
- d) Smatram da mi nije potrebno dodatno usavršavanje za kvalitetniju saradnju sa porodicom u cilju prevencije vršnjačkog nasilja

15. Koji su Vaši predlozi za unapređenje saradnje između porodice i škole u cilju prevencije vršnjačkog nasilja?
